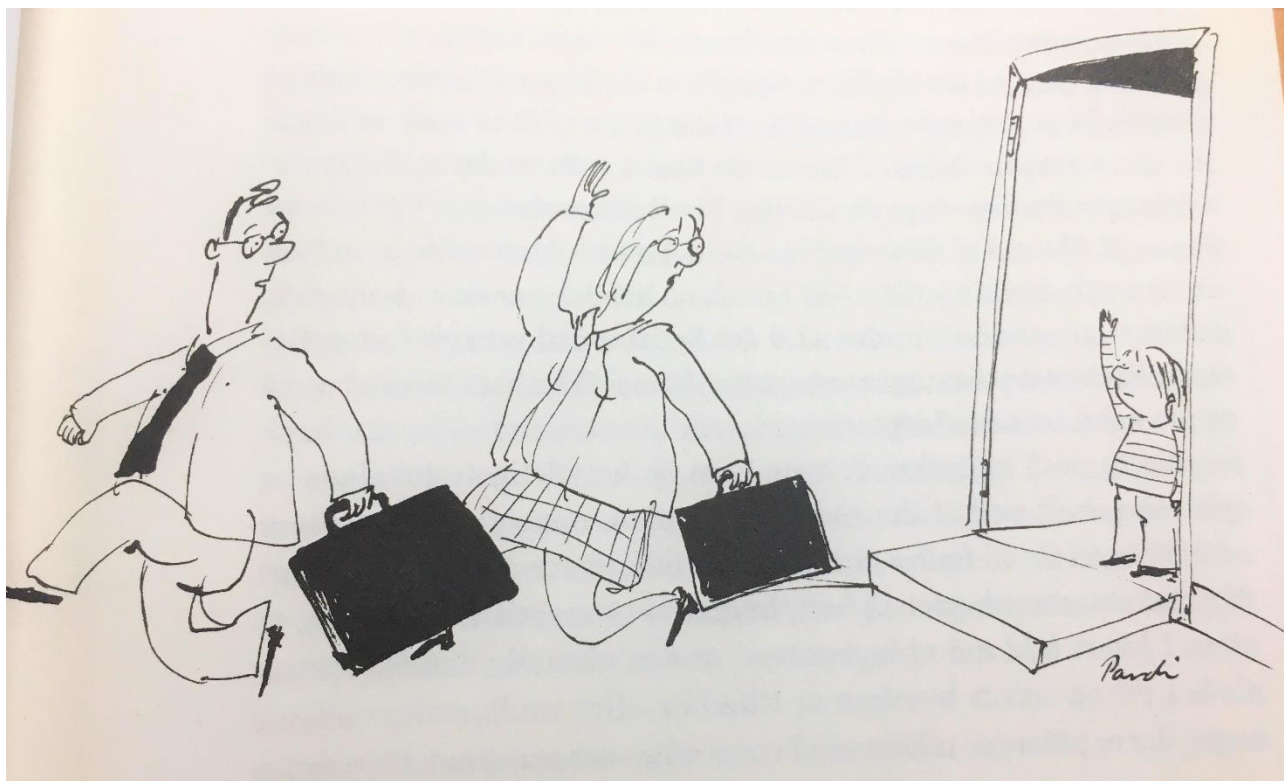

Adskillelseskulturens tilsynekomst i covid-19 nedlukningen

Manja Holmelund. Moderne Kultur og Kulturformidling.

Institut for Kunst og Kulturvidenskab. Københavns Universitet.

Vejleder: Mikkel Bolt Rasmussen. December 2020

Anslag: 123.500 Normalsider: 51

Engelsk titel: *The appearance of the Society of Separation Culture in the Covid-19 Lockdown*

Til minde om min søn, Birk

Tilegnet min søn, Ulvar

Uendeligt tak, Jakob

Af hjertet tak: Mie, for dit omsorgsaktivistiske virke på Kulturkritisk Forum, Omsorgspolitisk netværk og Familiepolitisk netværk for inspirerende debatter, Christina, for at lede mig på rette vej, Siff og Bellis for jeres grundighed, samt alle jer andre dedikerede omsorgsaktivister.

Tak for vejledningen, Mikkel.

Indhold

1.1 Indledning	5-7
1.2 Problemformulering.....	7
1.3 Opbygning.....	8
2.1 Drivkræfterne i det adskillelseskulturelle samfund	8-9
2.2 Det institutionaliserede præstationsindivid.....	10
2.3 Myter og ritualer i det adskillelseskulturelle samfund.....	10-13
2.4 Adskillelseskulturens ”gatekeepers”.....	13-16
3.1 Arbejdets beslaglæggelse af tiden	16-17
3.2 Selvrealiseringens paradoks.....	17-19
3.3 Deformeret humanisme og selvrealisering gennem forbrug	19-21
3.4 Arkitekt for eget liv og kritikens vilkår.....	21-24
4.1 Covid-19 nedlukningen og de nye erkendelser	24-26
4.2 Den institutionaliserede barndom.....	26-28
4.3 Fornemmelsen af en anden tid og afmytologisering	28-31
4.4 Alternative tilværelser.....	31-34
5.1 Adskillelseskulturen efterspørger et ukritisk individ	34-35
5.2 Ligeværd?.....	35-37
5.3 Genåbning.....	37-39
6.1 Perspektivering - kognitiv dissonans og fremmedgørelse	39-42

7.1 Konklusion	42-44
8.1 Abstract	45
9.1 Litteratur	46-47
9.2 Bilag.....	48-51

1.1 Indledning

”Coronakrisen har plantet os med mange meters afstand til kollegerne, men samtidig rykket os helt tæt på de nærmeste.”¹

”Jeg hvisker arrigt »hvorfor fanden har jeg sådan nogle lortebørn«. Men jeg har aldrig følt mig så tæt på mine unger som nu, og jeg knuselsker det. På et personligt plan er jeg taknemlig for den her tid, og jeg føler faktisk, at jeg har fået en åbenbaring.”²

”»For nogen har coronakrisen været helt forfærdelig, men for mig har den været en gave. Den har fået mig til at indse, hvordan jeg i virkeligheden gerne vil leve mit liv,«”³

”Det store spørgsmål bliver, hvordan alt dette ikke går tabt igen, når krigen mod corona erklæres for vundet, og vi alle vender tilbage til vores "rigtige" liv”.”⁴

Nærmest umærkeligt har vi i Danmark igennem de seneste 40 år kollektivt integreret et fænomen, der kan kaldes for adskillelseskultur.⁵ Det er en kultur, der er blevet begrebsliggjort af psykolog og omsorgsaktivist, Nynne Gjerlang,⁶ som kort har beskrevet adskillelseskulturen, som værende et samfund, hvor: *”[...] det skal gå stærkt (acceleration). Hvor vi beskæftiger os med en masse, som ikke har værdi i sig selv (instrumentalisering). Og hvor vi har et stort fokus på at optimere og selv, vores børn og hinanden. Adskillelseskulturen er en fremmedgørende kultur. Det er den fordi vi*

---

¹ (<https://politiken.dk/debat/klummer/art7717434/Aldrig-har-min-s%C3%B8n-givet-mig-s%C3%A5-roligt-et-knus.-%C3%98nsker-vi-faktisk-at-vende-tilbage-til-det-gamle-liv>)

² (<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7747990/Jeg-hvisker-arrigt-%C2%BBhvorfor-fanden-har-jeg-s%C3%A5-dan-nogle-lorteb%C3%B8rn%C2%AB.-Men-jeg-har-aldrig-f%C3%B8lt-mig-s%C3%A5-t%C3%A6t-p%C3%A5-mine-unger-som-nu-og-jeg-knuselsker-det>)

³ (<https://www.berlingske.dk/samfund/coronakrisen-gav-christina-tid-til-at-taenke-over-sin-tilvaerelse-nu-har>)

⁴ (<https://www.altinget.dk/artikel/carolina-m-maier-midt-i-krisen-maerker-vi-hvad-der-egentligt-har-vaerdi>)

⁵ *”Daginstitutionernes udbredelse i samfundet og deres indtog og tilstedeværelse i familielivet er sket over en periode på omtrent 40 år, og det er blevet så almindeligt at sende sine børn i institution, at det grænser til det ’unaturlige’ ikke at gøre det (Sigsgaard 2014). Naturligheden kommer først og fremmest til syne ved, at de danske børn både er kvalitativt (den mængde tid, de bruger i institutionerne) og kvantitativt (den andel af børn, som er indskrevet i en daginstitution) mere institutionaliserede (Kampmann 2004) end børn i lande, vi normalt sammenligner os med: 19% af alle børn under et år var i 2014 indskrevet i en daginstitution, mens det drejede sig om 4% i Norge, 1% i Finland og 0% i Sverige. Af de danske etårige var hele 91% indskrevet i en daginstitution, hvilket igen lå højt i forhold til 71% af de norske etårige, 49% af de svenske og 30% af de finske. Af de tre-fem-årige er hele 97% indskrevet i et pasningstilbud, og der er således ikke noget forgjort i at karakterisere de danske børn som institutionsbørn (Danmarks statistik 2013 og 2011; Mygind) hvilket også kommer til udtryk ved, at børnene gennemsnitligt bruger 37-50 timer om ugen i deres vuggestue eller børnehave (Børnerådet 2011, 3)” (Weng, 2016: 2-3)*

⁶ Gjerlang beskrev fænomenet første gang i 2017 på sin blog: (<https://verdenvedsidenaf.dk/>)

herigennem mister forbindelsen til hvad der har værdi i sig selv, vores egne menneskelige behov og vores børns og hinandens.”⁷

Adskillelseskulturen opstod, ifølge Gjerlang, da lønarbejdets dominerende rolle for velfærdsstaten og ligestillingen, nødvendiggjorde en udlicitering af store dele af livet udenfor lønarbejdet, herunder opfostringen af børn (Weng, 2016: 3). Adskillelseskulturen defineres af Gjerlang først og fremmest ved, at yngelplejen ikke tager udgangspunkt i barnets behov, men i stedet udspringer af økonomiske-, arbejdsmarkeds- og ligestillingslogikker og disse rationalers effekt, er adskillelse og fremmedgørelse mellem især forældre-børn relationen.

Fremmedgørelsen hænger ifølge Gjerlang sammen med, at børn og forældre er adskilt det meste af døgnets vågne timer,⁸ som en konsekvens af, at vi som samfund har kultur for at udlicitere omsorgen af småbørn meget tidligt og i et omfattende omfang til daginstitutioner,⁹ så forældre kan arbejde. Tid til familielivet er således henvist til dagligdagens ydertimer og 'kvalitetstid' i weekenden, og disse vilkår for hverdagslivet forholder vi os generelt ikke kritiske til, på trods af at mange forældre og børn ytrer ønske om mere tid sammen (Børns Vilkår, 2019) (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 40)

Den 11. marts 2020 erklærede WHO Covid-19 for en pandemi (SST, 2020: 4). Covid-19 nedlukningen af samfundet trådte officielt i kraft i Danmark fra den 16. marts 2020¹⁰ og fortsatte frem til 14. april 2020.¹¹ Nedlukningen af samfundet i foråret vendte midlertidigt om på den adskillelseskulturelle samfundskontrakt, hvori forældre agerer arbejdskraft mod at staten til gengæld varetager pasningen og skoling af børnene i daginstitutioner og skoler. I den tid covid-

---

⁷ (<https://verdenvedsidenaf.dk/definition-paa-begrebet-adskillelseskultur/>)

⁸ "Faktisk er der heller ikke noget andet europæisk land, hvor forældre og børn er adskilt så meget, som tilfældet er i Danmark. [...] Rigtig mange danske børn begynder i daginstitution, når de kun er ti måneder gamle. Og jeg tror, rigtig mange forældre er i tvivl, om det er den rigtige beslutning, men alligevel kører de afsted med børnene med en klump maven. For de skal ud og arbejde," forklarer Ole Henrik Hansen, der er lektor ved Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse på Aarhus Universitet. [...] "Sådan er det, fordi vi har et samfund, der fordrer, at både mor og far kan komme hurtigt tilbage på arbejdsmarkedet. Det er ikke for børnenes skyld. Det er for samfundets skyld," siger Ole Henrik Hansen." (<https://www.tjekdet.dk/indsigt/danske-foraeldre-er-europamestre-i-parkere-boern-i-vuggestue>)

⁹ "Det fremgår også, at gennemsnittet for alle parfamilier er 78 timer om ugen, og at dette også gælder for børnefamilien; ja faktisk er det sådan, at jo flere børn, jo mere arbejdstid (Bonke & Meilbak 1999: 38)." (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 37) Over 90 % af de 1-årige, går i daginstitution mellem 7-8 timer dagligt (Børns Vilkår, 2019) "Vores samfundsmode er bygget op ved, at vi bliver nødt til at parkere de små børn et eller andet sted. Ellers harmonerer det ikke med, at både mor og far skal på arbejde," siger han. Ole Henrik Hansen peger også på, at den gennemsnitlige alder på danske børn, der begynder i daginstitution, er omtrent 10 måneder. Det er lavt sammenlignet med andre lande." (<https://www.tjekdet.dk/indsigt/danske-foraeldre-er-europamestre-i-parkere-boern-i-vuggestue>)

¹⁰ (<https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2020/mar/200311-nye-tiltag-mod-covid-19-coronavirus>)

¹¹ (<https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2020/mar/200323-regeringen-forlaenger-nedlukning-af-skoler-og-institutioner-med-to-uger>)
(https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2020/mar/200323-regeringen-forlaenger-nedlukning-af-skoler-og-institutioner-med-to-uger?fbclid=IwAR3o_xrnvD1SMzfhnKTP8cVhI6U16Yg7LeK9ChkTRjREZFooYVWVQG61WCvl)

19 nedlukningen varede, kunne forældre således ikke udlicitere omsorgen eller skoling af deres børn til hverken institutioner eller bedsteforældre, men måtte selv varetage denne praksis samtidig med, at de skulle varetage lønarbejdet hjemmefra. I realiteten blev forældre altså pålagt to fuldtidsjobs, hvilket selvsagt gjorde nedlukningen udfordrende for mange børnefamilier: ”Mange af os skal arbejde hjemmefra, og vi skal gudhjælpemig også have vores små børn hjemme imens. Det er en konstellation, der er dømt til at mislykkes. Ikke det at være sammen under samme tag, men at arbejde fuld tid imens.”¹² Forældre forventedes med andre ord at være lige så produktive som før nedlukningen og som en naturlig konsekvens heraf, så mange forældre frem til genåbningen og det mere normale hverdagsliv.

Ikke desto mindre satte covid-19 nedlukningen af samfundet nogle af adskillelseskulturens drivkræfter i bero og igangsatte en kritisk refleksion hos nogle forældre. Det blev til nye erkendelser i diskursen under covid-19 nedlukningen, der forholder sig mere end generelt kritiske til udformningen af hverdagslivet i adskillelseskulturen gennem beskrivelser af hverdagslivet henholdsvis før og under covid-19 nedlukningen.¹³ Forældrenes nye erkendelser rejser potentielt en diskussion af daginstitutionernes og arbejdslivets centrale position i samfundet, som hidtil har været fraværende i den brede offentlige debat og dermed også en diskussion af vilkårene for tilværelsen hos børnefamilierne i det adskillelseskulturelle samfund.

1.2 Problemformulering

Det er min hensigt at undersøge, hvordan adskillelseskulturens indvirkning på tilværelsen hos børnefamilier trådte tydeligere frem i diskursen under covid-19 nedlukningen af samfundet. Jeg stiller derfor spørgsmålene:

Hvad er adskillelseskulturens drivkræfter? Hvorledes udfordrer og opretholder diskursen under covid-19 nedlukningen adskillelseskulturens drivkræfter?

---

¹² (<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7712933/K%C3%A6re-for%C3%A6ldre-glem-alt-om-Aula-%C3%A6ringsplaner-og-lektier.-Lad-jeres-b%C3%B8rn-lege-kede-sig-brokke-sig-og-sk%C3%A6ndes>)

¹³ ”Coronakrisen har haft fatale konsekvenser for mange danskere, der måske har mistet jobbet, mistet et familiemedlem eller fået forværret en psykisk lidelse. For andre har coronakrisen haft en positiv effekt. Ifølge en ny Kantar Gallup-måling foretaget for Berlingske har flere børn fået bedre trivsel i skolen eller daginstitutionen efter coronakrisen, nogle har haft tid til at tænke over deres tilværelse og valgt at foretage større livsændringer, og størstedelen af alle parforhold har fået det bedre som følge af krisen.”
(<https://www.berlingske.dk/samfund/coronakrisen-gav-christina-tid-til-at-taenke-over-sin-tilvaerelse-nu-har>)

1.3 Opbygning

Begrebet adskillelseskultur læner sig op ad megen anden kultur- og samfundsteori, og fungerer således som et paraplybegreb, men med en større betoning og kritik af samfundets massive institutionalisering af børn og den dermed afledte adskillelse mellem forældre og børn i de fleste af døgnets vågne timer. Jeg vil derfor først starte med en teoretisk belysning af, hvad der kendetegner adskillelseskulturen ved at tage afsæt i nogle af de væsentligste drivkræfter i den senmoderne kultur, såsom konkurrence og acceleration, institutionalisering og instrumentalisering, selvrealisering og forbrug for at belyse, hvorledes disse fænomener former os som præstationsindivider og dermed potentielt forstummer den kritiske refleksion og samfundskritikken. I analysen vil jeg undersøge, 1) hvordan adskillelseskulturen kommer til udtryk i diskursen under covid-19 nedlukningen, 2) hvorledes adskillelseskulturen på forskellig vis lever i og former tilværelsen for børnefamilier set gennem diskursen under covid-19 nedlukningen og 3) hvorfor der opstod en øget kritisk refleksion hos nogle forældre under covid-19 nedlukningen af samfundet. Jeg vil derudover analysere, hvorledes diskursen under covid-19 nedlukningen på forskellig vis både bryder og spiller sammen med adskillelseskulturens drivkræfter. Til slut vil jeg perspektivere de nye erkendelsers italesættelser af diskrepansen mellem værdier og praksis i udformningen af hverdagslivet, hvor jeg vil belyse, hvordan uoverensstemmelserne potentielt fører til en tilstand af fremmedgørelse.

2.1 Drivkræfterne i det adskillelseskulturelle samfund

Acceleration er, ifølge den tyske sociolog Hartmut Rosa, ikke kun forbeholdt den vækstorienterede økonomiske sfære, men er blevet altdominerende i stort set alle sfærer af samfundslivet i dag (Rosa, 2014). Eftersom individets position i det senmoderne samfund ikke længere er forudbestemt eller stabil, men tværtimod afhænger af konkurrenceevnen, er individet underlagt kravet om evig konkurrence blot for at bevare sin position, status og sit værd som menneske, pointerer Rosa. Vi føler os derfor i højere grad stressede og tidspressede (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004), fordi alting skal gå hurtigt, og konkurrencen fordrer, at vi holder trit med det hurtige samfundstempo. Konkurrencelogikken er altså primus motor for den sociale acceleration af hverdagslivet i det

senmoderne adskillelseskulturelle samfund.¹⁴

Fremkomsten af konkurrencestaten¹⁵ og dets økonomiske logikker har medført, ifølge bl.a. den danske sociolog Anders Petersen, at det i større grad handler om at gøre mennesker markeds- og arbejdsduelige. Den danske sociolog Rasmus Willig, der har forsket i arbejdsliv og samfundskritik, har påpeget, at logikken om konkurrence (og acceleration), sker på bekostning af etiske perspektiver og reduceres til kun at handle om: ”[...] *at dirigere alle handlinger i retning af at blive mere effektive og udfylde ethvert tomrum, således at de kan bidrage til at reproducere ideen om den totale kapitalisering af enhver tidslig dimension.*” (Willig, 2016: 203) Konkurrencestaten skaber dermed en dehumaniserende instrumentaliserings af mennesker, hvor individet betragtes som en ressource i form af (fremtidig) arbejdskraft, der skal stå til rådighed for arbejdsmarkedet og være produktiv, effektiv og selvoptimerende som følge af den evige konkurrence (Petersen, 2016: 56). Som konsekvens heraf producerer konkurrencestaten ’præstationsindivider’, hvor det er evnen til at præstere, der definerer, hvorvidt vi som individer er værdifulde og succesfulde (konkurrencedygtige) eller ej (konkurrencesvage) (Rosa, 2014: 35) (Petersen, 2016). Konkurrencelogikken har en selvforstærkende effekt, fordi vi som individer ikke kan unddrage os den, medmindre vi vil fremstå konkurrencesvage og marginaliseres som mindre værd for samfundet, påpeger både Rosa og Petersen. Dermed er præstationsindividet blevet et ideal i det senmoderne samfund. Accelerationen er hos præstationsindividet således blevet en indrestyret kraft, »der ikke længere behøver nogen ydre drivkræfter«¹⁶, fordi vi som præstationsindivider frygter at blive ekskluderet, hvis ikke vi holder trit med konkurrencetempoet (Rosa, 2014: 71-72).

---

¹⁴ ”Den sociale acceleration i almindelighed og den teknologiske acceleration i særdeleshed er således en logisk konsekvens af et konkurrencebaseret, kapitalistisk markedssystem.” (Rosa, 2014.: 33)

¹⁵ ”Konkurrencens sociale logik betyder, at konkurrenter er nødt til at investere stadig større energi i bevarelsen af deres konkurrenceevne, og til sidst når man til det punkt, hvor opretholdelsen af sidstnævnte ikke længere er et middel til at føre et selvstændigt liv styret af selvdefinerede mål, men ét samlet, overordnet mål for såvel samfundslivet som den enkeltes tilværelse [...] Der er altså ikke så mærkeligt, at folks oplevelse af social acceleration spidser til netop i en tid, hvor velfærdspolitikken dels er blevet indskrænket og dels er blevet åbnet for mere konkurrencebetonede elementer.” (Rosa, 2014.: 35-36)

Konkurrencestatens ideologiske grundlag er knyttet til den neoliberale form for kapitalisme, som hylder markedet og markedets regulering: ”Konkurrencestaten er løsrevet fra alle andre reguleringsformer end markedets, og statens rolle bliver at rette sig efter markedets præmisser. Det offentlige styringsværktøj, der følger den filosofi, hedder New Public Management [...] Karakteristisk for den styreform er nemlig, at det offentlige styres som en privat virksomhed, der leverer tjenesteydelser. Staten, og det offentlige som sådan, bliver således producent og borgere til forbrugere og kunder – groft sagt.” (Petersen, 2016: 77)

¹⁶ ”[...] teknologisk acceleration, acceleration af social forandring og acceleration af livstempoet – danner i dag et tæt sammenknyttet, uophørligt selvforstærkende feedback-system.” (Rosa, 2014: 38)

2.2 Det institutionaliserede præstationsindivid

Konkurrencen kræver altså præstationsindivider, men det er særligt igennem institutionalisering, at vi *bliver* til præstationsindivider. Det hænger ifølge Petersen sammen med institutionernes store betydning for videreførelsen af samfundskulturen, som han forklarer: ”*Præstationssamfundet ikke alene hylder, men ansporer ligefrem til fremvæksten af det selvdisciplinerende og ansvarsbevidste præstationsindivid. Idealet institutionaliseres med andre ord og bundfælder sig fortløbende i vores uddannelse (fra børnehaven over folkeskolen via gymnasiet til universitetet), sociale institutioner og naturligvis arbejdsmarkedet.*” (Petersen, 2016: 91) Det betyder altså, at institutionerne producerer præstationsindivider, fordi samfundets adskillelseskulturelle drivkræfter er blevet demokratiseret og ophøjet til sociale selvfølgeligheder og regler, der regulerer alle samfundslag gennem institutionaliseringen (Petersen, 2016: 135, 68). Med andre ord socialiserer og opdrager samfundsinstitutionerne således, at vi som præstationsindivider, bliver i stand til at indgå i og medvirke til bevarelsen af det adskillelseskulturelle samfund.¹⁷

Det interessante ved institutionaliseringen af adskillelseskulturen drivkræfter er dog imidlertid, at når vi institutionaliserer, sker det uden en forudgående forhandling eller enighed om disse. Sagt på en anden måde, institutionaliserer vi med største selvfølgelighed ud fra et normbaseret grundlag, snarere end baseret på et aktivt, reflekteret valg, som lektor i pædagogik og uddannelsesstudier, Josephine Anna Billesø Billesø ligeledes udtaler: ”*Det er netop den kollektive bevidsthed, der påtvinger denne adfærd.*” (Billesø, 2018). Det problematiske ved dette er, at vi herved ubevidst vedkender os og internaliserer det adskillelseskulturelle samfund, når vi institutionaliserer.

2.3 Myter og ritualer i det adskillelseskulturelle samfund

Teologen og filosofen Ivan Illich betragter skolen som den »nye verdensreligion« og institutionaliseringens struktur som et slags »spilleritual« eller en trappe med trinvis »forfremmelser« (Illich, 1972: 67). I vores nutidige institutionaliserede liv udfolder trappebevægelsen sig gerne således: 1. trin er vuggestuen/dagplejen, 2. trin er børnehaven, 3. trin er folkeskolen, 4. trin er de videregående uddannelser, så er der en mellemfase, hvor vi er på

---

¹⁷ Som lektor i pædagogik og uddannelsesstudier, Josephine Anna Billesø, med udgangspunkt i den franske sociolog Émile Durkheim, at opdragelse er: [...] ”*noget ubetinget socialt og almindeligt, ubevidst og allestedsnærværende, og ikke mindst som et udtryk for hvad samfundet finder ønskværdigt og nødvendigt for at opretholde de gældende normer.*” (Billesø, 2018)

arbejdsmarkedet, og slutteligt opholder vi os på plejehjem på 5. trin. Ifølge Illich er selve det at være med i dette spilleritual:” [...] *meget vigtigere end det der bliver undervist i, eller hvordan det gøres. Det er selve spillet der »skoler«, går i blodet og bliver en vane. Et helt samfund bliver sat ind i myten om evigt forbrug af ydelser. Dette sker i en sådan grad, at symbolsk deltagelse i det evige ritual gøres til noget både tvungent og tvingende. Skolen gør rituel konkurrence til et internationalt spil, som forpligter de konkurrerende til at give dem der ikke kan eller vil spille med skyld for verdens dårligdomme.*” (Illich, 1972: 67-68) Ubevidstheden omkring motiverne for hvorfor vi institutionaliserer i det omfang, vi gør, skal altså findes i samfundskulturens ’myter’ og ’ritualer’. Ifølge Illich skaber det, som han betegner for ’det skolede samfund’, forskellige myter, der først og fremmest drejer sig om nødvendigheden af institutionalisering og skoling. Myten om fx skolens og daginstitutionernes nødvendighed, der eksisterer i det adskillelseskulturelle samfund, er med Illichs ord forudsætningen for, at vi med største selvfølgelighed praktiserer i overensstemmelse hermed. Myten om nødvendigheden manipulerer nemlig med vores forestillinger og praksisser således, at de passer indenfor mytens rammesætning.

Illich beskriver hvorledes skolen (og daginstitutioner¹⁸) producerer individer, der rituel klassificerer sig selv og andre i overensstemmelse med det, han kalder ’myten om værdimåling’, og som dermed bliver (institutionaliserede præstations-) subjekter, der kan indgå i et konkurrencesamfund, hvor resultater måles ud fra en international målestok (fx de nutidige Pisa-undersøgelser). Som følge heraf, lader individer de erfaringer: ”[...] *som andre ikke allerede har »målt« for dem, glide fra sig. For dem er det, der ikke kan måles og vejes, noget sekundært, noget truende. Det er ikke nødvendigt at tage deres kreative evner fra dem. Gennem omhyggelig instruktion har man for længst bemægtiget sig deres naturlige evne til at »gøre« ting, til at »være sig selv«, og man anerkender kun det, de engang har præsteret, eller det de eventuelt kan komme til at præstere i fremtiden.*” (Illich, 1972: 63) Myten om værdimåling, baserer sig altså på, at de værdier som institutionerne tillægger betydning, er kvantitative. Værdimålingen skaber på fremmedgørende vis subjekter, der ifølge Illich, instrumentaliserer og tilpasser sig efter det, der kan måles og vejes. Myten om værdimåling er således med til at forklare, hvorfor det institutionaliserede præstationsindivid stræber efter målbare resultater og præstationer. Denne vægt på værdimåling i det adskillelseskulturelle samfund resulterer fx i, at børns emotionelle følelsesliv

---

¹⁸ Som (Markussen, 2018) viser, har indførelsen af Pisa-undersøgelserne betydet, at selv vuggestuer er underlagt en læringsdiskurs (se også Gitz-Johansen, 2019)

er sekundært¹⁹, fordi det ikke kan måles og vejes, ligesom fx udvikling og læring kan.²¹ Det adskillelseskulturelle samfunds store fokus på at skabe fremtidige arbejdsduelige samfundsborgere (præstationsindivider) medvirker altså til at barndommen forstås ud fra et økonomisk rationale om at skabe arbejdsduelige ressourcer, der i fremtiden kan vækste for samfundet.

Hvorfor myter og ritualer har så stor en magt, også selvom de kan fremstå i uoverensstemmelse med vores værdier, er fordi, ritualer kan skjule diskrepanser mellem sociale principper (værdier) og den sociale organisation (samfundsindretningen). Så længe vi som individer ikke er klar over »den rituelle karakter ved den proces, som indviede« individet »i de kræfter, der skaber hans [sic] kosmos« kan vi som individer og samfund ikke hæve »fortryllelsen og skabe et nyt kosmos« (Illich, 1972: 78). Ritualiseringen medvirker altså til bevaringen af myterne – eller det jeg kalder for 'drivkræfterne' i det adskillelseskulturelle samfund - fordi dem der deltager i ritualerne, ifølge Illich, er tryllebundet af myterne, og der må således finde en afmytologisering sted, førend 'fortryllelsen' kan hæves. En vigtig pointe er, at ritualerne ikke er en ydre tvang, men i lighed med Foucaults magtbegreb, er der tale om en produktiv magtrelation i institutionaliseringen, idet institutionalisering gør os til – og får os til at gøre os til - bestemte subjekter (præstationsindivider) gennem dets myter. Som præstationsindivider bliver vi dermed selvstyrende i henhold til myterne, og vi bliver ikke bare institutionaliseret, men vi fremelsker institutionaliseringen og institutionaliserer os selv og andre af 'egen fri' vilje (Mik-Meyer; Villadsen, 2007: 17).

Ifølge Illich gør institutionalisering os dermed afhængige af en 'færdigpakket udvikling', hvor alt er skemalagt og bedømmes. Han betragter industrialiseringen som et paradigme for bl.a. skolen i kraft af dets funktion af masseproducerende uddannelse. For ligesom andre industrielle foretagender, producerer skolen (og daginstitutioner) offentlige 'service-varer', som skal afsættes til forbrugerne ved, at disse produkter giver sig ud for at være af fundamental nødvendighed. Dette beskriver Illich for at påpege, hvorledes institutionerne er industrialiseret og fungerer ligesom en virksomhed, der er bygget op på samspillet mellem varer og efterspørgsel og ligesom et aktieselskab, er institutionerne

---

¹⁹ "For at trænge igennem med budskaber om at tage vare på børnene skal man ikke trække på bekymringer om 'sjælelig udvikling', men hellere love, at det 'kan betale sig' i den anden ende at sætte ind på, at børnene trives, mens de er i daginstitution. Daginstitutionen er blevet accepteret som det sted, børn udvikler sig bedst og mest, og de er anvendt i en sådan grad at 'hjemmebørn' er ualmindelige og potentielt i mistrivsel. Fra forskningsmæssig side er det muligt at spørge til kvaliteten af daginstitutionerne, men ikke nødvendigvis at trænge igennem med budskaber, som kan forandre den sociale orden." (Weng, 2016: 16)

²⁰ (<https://denkritiske.com/2019/03/13/kaeft-trit-og-laering-et-kritisk-blik-pa-borns-vilkar/>)

²¹ Tilknytningsteorien kan dog betragtes som en måde, hvorpå børns emotionelle følelsesliv kan 'måles' i henholdsvis 'tryk' og 'utrykke' tilknytningskategorier. Det er dog overvejende udviklingspsykologien der fortsat dominerer børneområdet og institutionerne, måske fordi udviklingen er lettere at 'måle' og 'veje'.

således knyttet til et konkurrencemarked. Institutionerne er altså i Illich optik producent af ydelser, og brugerne af institutionerne forbrugere. Men i modsætning til mange andre virksomheder, tilbyder daginstitutionerne ydelser, som alle føler sig forpligtet til at anvende i det adskillelseskulturelle samfund (Illich, 1972) (Markussen, 2018) (Brix, 2016) (Weng, 2014).

Illich hævder dermed, at institutionalisering skaber et grænseløst forbrug, dels fordi vi bliver gjort til forbrugere i institutionerne, og dels fordi vi tilskyndes til forbrug gennem institutionaliseringen. Skolen (og daginstitutionerne) skaber med andre ord et behov for evig skoling og livslang læring (Illich, 1972: 61): *”Skolen forbereder sine elever på livets fremmedgørende institutionalisering ved at undervise dem i nødvendigheden af at blive undervist. Når først denne lektie virkelig sidder fast, mister folk incitamentet til at gøre sig mere og mere uafhængige. [...] Enten beholder skolen folk på livstid, eller også sikrer den sig, at de kan komme til at passe ind i en eller anden institution.”* (Illich, 1972: 72, 98) Det individ, der med Illichs ord »modnes« i adskillelseskulturens »livmoder« (institutionerne, arbejdsmarkedet) er altså et præstationsindivid, der lever i mere eller mindre blind overensstemmelse med de herskende ritualer.

De adskillelseskulturelle drivkræfter eller dets ’ritualer’ og ’myter’ der ligger til grund for den massive institutionalisering af børn i vores samfund, kan altså betragtes som en særdeles effektiv måde at bevare status quo, fordi drivkræfterne igennem institutionaliseringen indoptages og naturliggøres i en sådan grad, at vi ikke forholder os kritisk til de iboende værdier, normer, idealer og logikker. Derved er der foregået en ’usynlig’ revolution af barndommen i løbet af de sidste 40 år, fordi normen om institutionalisering af børn, som kendetegner adskillelseskulturen, er blevet et fænomen, vi ikke forholder os kritiske til (Weng, 2016).

2.4 Adskillelseskulturens ”gatekeepers”

I Danmark er dagtilbud frit valg. Det såkaldt frie valg er imidlertid et røgslør for, hvor ufrit valget egentlig er på trods af, at det italesættes som et tilbud.²² En særlig faktor ved dette ufrie valg er, at det er arbejdslivets behov, der ophøjes og tilgodeses i adskillelseskulturen og dermed ikke medfører et reelt alternativ i tilværelsen, som jeg vil uddybe i afsnit 3.1 (Tonboe & Jacobsen et. al., 2004) (Sørensen, 2020). På samme tid eksisterer der et rationale om, at daginstitutionerne bedst fremmer børns udvikling, læring, robusthed, socialisering og selvstændighed, og dermed udbredt enighed om, at daginstitutionerne er nødvendige for børn i det adskillelseskulturelle samfund (Weng, 2014)

---

²² (<https://www.retsinformation.dk/eli/Ita/2020/2>)

(Grumløse, 2017). Valgmuligheden består således snarere af de forskellige typer af pædagogiske dagtilbud.

Som Stine Penthin Grumløse skriver i sin bog *Den gode barndom*, der undersøger den børne- og familiepolitiske udvikling fra 1800-tallet og frem til i dag, rammesættes forståelsen af den gode barndom i dag af en neoliberalistisk orienteret familiepolitik uden afsæt i børnene. Grumløse beskriver, hvorledes dansk børne- og familiepolitik igennem de seneste 40 år har trådt ud af logikken om, at »politik på børneområdet skal bygge på forskningsbaseret viden om børn« og i stedet trådt ind i en logik, der hedder, at »politik på børneområdet skal være i overensstemmelse med det samfund, man i det enkelte parti arbejder for at etablere.« (Grumløse, 2017: 111).

Institutionaliseringsnormen og nødvendighedslogikken udspringer ifølge Grumløse bl.a. af børne- og familiepolitikken i 1980'erne, der begyndte at operere med én småbarnsalder (førskolealderen), i stedet for to (0-3 år, samt 3-5 år). Ved at nedlægge sondringen mellem to småbørnsaldre, kom de 3-5-åriges behov altså også til at definere de 0-3-åriges behov. Indtil 1980'erne tog den udbredte forståelse af småbarnets behov imidlertid udgangspunkt i tilknytnings- og udviklingspsykologien, og før 1980'erne var den generelle opfattelse af daginstitutionerne næsten udelukkende for de 'bemyringsvækkende børn' og det blev ikke betragtet som værende 'almindelige' småbørns behov at være i daginstitution med henvisning til tilknytningsteorien²³ (Grumløse, 2017) (Korremann, 1977) (Bernth, 1972). Denne nytilkomne forståelse af jævnaldrende kontaktens vigtighed for småbørn og påstanden om afsavnet af jævnaldrende hos 'hjemmebørn', samt annulleringen af opdelingen mellem to småbørnsaldre medvirkede til, at institutionaliseringen af de mindste børn lettere kunne retfærdiggøres (Grumløse, 2017: 94-95), og derved kunne begge forældre nu være 'frisat' til lønarbejdet.

I adskillelseskulturen er den udbredte opfattelse dermed nærmest blevet, at jævnaldrende kontakt og pædagogisk uddannede voksne er et vigtigere behov hos børn end forældrene (Brix, 2016) (Markussen, 2018). Den primære tilknytning til forældrene og det hjemlige miljø erstattes i

---

²³ Tilknytningsteorien er udviklet af den engelske psykoanalytiker John Bowlby og beskæftiger sig med betydningen af børns emotionelle bånd til deres primære omsorgsperson(er). Tilknytningsteorien danner grundlaget for at forstå barnets senere udvikling (såsom den psykiske modning og hjernens udvikling): "*Tilknytningens kvalitet afgør om barnet får selvværd (føler sig værd at elske) og giver barnet nogle indre "arbejdsmodeller" af sig selv og verden omkring sig, herunder andre fremtidige tilknytningsfigurer såsom venner og partner. Dermed er tilknytning og kvaliteten af denne, noget af det mest essentielle og afgørende for et menneskes liv. Den utrygge tilknytning medfører mistro i form af fx lavt selvværd, angst, stress, depression eller danne grundlag for psykopati: "Det er et af de bedst dokumenterede forhold ned for udviklingspsykologien, at et lille barns tilknytning, hvad enten det er sikkert eller usikkert, kan have konsekvenser for barnet i mange år frem og gennem hele livet. Dette understreger vigtigheden af de første tre år af et barns liv."*" (Arbøl, 2013: s. 300) (Broberg et. al., 2006)

adskillelseskulturen af en sekundær tilknytning til pædagoger, pædagogmedhjælpere eller lærere og jævnaldrende indenfor institutionsrammens miljø i gennemsnit 7-8 timer i hverdagen (Børns vilkår, 2019: 5), så forældrene kan passe karrieren og lønarbejdet (Kjeldahl, 2020) (Arbøl, 2013). Dels bliver tilknytningen til forældrene muligvis svækket ved så mange timers adskillelse, og dels brydes barnets tilknytning til pædagogerne eller lærerne i institutionerne i takt med, at barnet klatrer op af institutionaliseringstrappen eller bliver brudt, når pædagogerne eller lærerne fx skifter job.²⁴ At børn i dag lider mere af forældreafsavn end af afsavn til kontakt med jævnaldrende, er således blot vilkårene i det adskillelseskulturelle samfund (Børns Vilkår, 2019).

I denne sammenhæng er det værd at bemærke, at 'almindelige børn' er gledet ud af nutidens børne- og familiefokuseret politik, og er kun politisk interessante, når det handler om uddannelse, ifølge Grumløse. Det store fokus på 'bekymringsvækkende børn', har bevirket til, at de 'almindelige børn' i adskillelseskulturen også institutionaliseres ud fra en opfattelse af institutionalisering som 1) eneste middel til at bryde med den negative sociale arv, 2) eneste middel til at imødekomme det angivelige store behov for jævnaldrende i alle småbørnsaldrer, samt 3) eneste ramme der kan udvikle og socialisere barnet bedst: "[...] vi møder i dag et herskende rationale om, at det intensiverede blik på de bekymringsvækkende børn og deres familier går hånd i hånd med en optimering af alle børns kundskaber. Det er altså ikke længere kun børn i bekymringsvækkende familier, der skal have et "løft", men alle børn, og løftet er rettet mod børnenes senere virke i uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet." (Grumløse, 2017: 16-17)

Ifølge Grumløse vægrer man sig i dag fra at sige noget om eller forske i, hvad der er en god barndom for et 'almindeligt' barn. I stedet er fokus næsten udelukkende på forskning indenfor daginstitutionerne (Weng, 2016) - såsom børns udbytte af daginstitutioner og kvaliteten af pædagogikken - særligt gennem en instrumentel læringsoptik. Dels bidrager det politiske fokus på daginstitutioners rolle som kompetenceudviklende og læringsfaciliterende²⁵ altså til at opretholde nødvendighedslogikken og dels lader det til at have den uheldige konsekvens at ske på bekostning af omsorg og tryk tilknytning (Gitz-Johansen, 2019). Fundamentet for læring, udvikling og trivsel

---

²⁴ Hvilket er problematisk, fordi tilknytning kendetegnes ved at være en relation der bl.a. er 1) konstant over tid og 2) rettes mod en specifik person, der ikke er udskiftelig og 3) indebærer at barnet oplever ubehag ved ufrivillig separation fra den tilknyttede (Broberg et. al., 2006: 59)

²⁵ "Vi har igennem de seneste 10-15 år set, at politik, der vil noget med almindelige børns hverdagsliv, først og fremmest har fokus på skolerelateret læring og børnenes vej gennem uddannelsessystemet. Med en grundlæggende forståelse af, at børn skal have så meget som muligt ud af deres skolegang, og en fælles forståelse af, at børns dygtighed i skolen er noget, der kan og skal arbejdes målrettet med allerede i vuggestuen og børnehaven, er småbørn i disse år indskrevet i en danske intensiveret læringsdagsorden (se fx Togsverd 2016)." (Grumløse, 2017: 150)

hos børn er tryk tilknytning²⁶ – altså en vigtig komponent for en 'god barndom' og et 'godt liv' i det hele taget (Broberg et. al., 2010).²⁷

Derudover er familiepolitik som selvstændig kategori blevet udsondret i dansk politik, til fordel for forældrenes angivelige 'frie' valg i forhold til tilrettelæggelsen af hverdagen: *"Med parolen om, at forældre træffer frie valg, når hverdagen tilrettelægges, og forældre i øvrigt ved bedst, har vi i de seneste år set, at man fra politisk hold undsiger sig ansvaret for, at mange børnefamilier oplever, at det er svært at få hverdagen til at hænge sammen. Den dominerende devise er, at knirker hverdagen, må forældrene tilrettelægge den anderledes. Men når man ikke er nysgerrige på, hvordan en god hverdag for børn etableres, og man ikke anser det som et fælles problem, når hverdagen med børn og arbejde ikke glider som smurt, så får man ikke gjort sig de nødvendige refleksioner om, hvordan hverdagen på godt og på ondt fungerer rundt omkring i de danske familier, og vi får ikke øje på, hvilke betingelser og vilkår vi byder helt almindelige børn."*²⁸

Familielivet er altså i adskillelseskulturen tilpasset arbejdslivet og ikke omvendt. Sker det, at arbejdslivet bliver tilpasset familielivet, som det sandsynligvis gjorde under nedlukningen,²⁹ er det naturligste i adskillelseskulturen, at børnene er de første, der skal ud i samfundet igen, som Sundhedsstyrelsen udtrykte ved genåbningen: *"Hvis forældrene skal tilbage og arbejde, så skal de også have passet deres børn, hvis vi overhovedet skal have gang i samfundet igen."*³⁰

Som en konsekvens af adskillelseskulturen, oversættes børns behov således, at de passer i overensstemmelse med arbejdsmarkedets behov og dermed er der i takt med, at adskillelseskulturen har naturliggjort den institutionaliserede barndom, opstået en udbredt forståelse af, at institutionerne nu er til for børnenes skyld, hvilket tydeliggør, at adskillelseskulturen regulerer og reducerer det

---

²⁶ "Tryk tilknytning til en voksen omsorgsperson er essentielt for, at et barn kan trives og udvikle sig. I en tid, hvor mange børn fra de er helt små, dagligt tilbringer 7-8 timer i et dagtilbud, spiller de voksne i dagtilbuddet en afgørende rolle, når børnene skal sikres en tryk tilknytning." (Børns Vilkår, 2019: 5)

²⁷ "Et trygt tilknyttet barn bruger den voksne som en sikker base, det kan søge støtte og tryghed hos ved behov, og den trygge tilknytning er derfor fundamentet for, at barnet selvsikkert kan udfolde sig, udvikle sig og lære." (Børns Vilkår, 2019: 7)

²⁸ (<https://www.altinget.dk/artikel/familiepolitik-hvad-er-det-i-dagens-danmark>)

²⁹ "Er det rimeligt at forvente, at forældre pludselig kan varetage rollen som fuldtids- henholdsvis småbørnsforældre, folkeskolelærere og arbejdere? Hvorfra skulle de ekstra timer i døgnnet til den voldsomt og pludseligt udvidede jobbeskrivelse komme? Regeringen har lagt op til minimum to ugers hamsterhjul på hjemmefronten minus pædagoger og lærere – og det kan tage pipet fra enhver. Vi forsøger at strukturere os ud af det, udarbejder skemaer og planlægger aktiviteter for børnene, til vi er blå i hovedet. [...] I denne helt ekstraordinære situation må der være forståelse for, at arbejdslivet tilpasses familielivet, og at der derfor arbejdes på skæve tidspunkter, når det passer ind i den enkelte familie" (<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7712933/K%C3%A6re-for%C3%A6ldre-glem-alt-om-Aula-l%C3%A6ringsplaner-og-lektier.-Lad-jeres-b%C3%B8rn-lege-kede-sig-brokke-sig-og-sk%C3%A6ndes>)

³⁰ (SST: <https://www.facebook.com/sundhedsstyrelsenDK/videos/560431187911728/>)

såkaldt frie valg til at passe i overensstemmelse med dets drivkræfter.

3.1 Arbejdets beslaglæggelse af tiden

I et samfund hvor mennesker anses som arbejdskraft, bliver logikken, at individet ingenting er uden lønarbejdet, fordi det er gennem lønarbejdet, at individet får værdi.³¹ Som jeg har vist, agerer vi dermed i overensstemmelse med konkurrencelogikken, fordi dets (økonomiske) værdimåling fortæller os, hvor meget vi er værd som mennesker og det bliver derfor tvingende nødvendigt for præstationsindividet at præstere på arbejdsmarkedet. Selvrealisering er således en drivkræft hos præstationsindividet der medvirker til, at vi som præstationsindivider i højere grad binder os til lønarbejdet,³² fordi det er på arbejdsmarkedet, vi skal præstere for at genere værdi for samfundet. Dermed betragtes lønarbejdet som eneste mulige sfære for realisering af selvet i adskillelseskulturen. Som lektor i pædagogik og uddannelsesstudier, Josephine Anna Billesø skriver, har det som konsekvens, at: *”Forældres funktion reduceres til at være arbejdskraft, fordi arbejdet er det primære forum for forældrenes selvrealisering, og fordi forældrene dermed bidrager til samfundets vækst. Institutionerne opfylder i dette perspektiv en vigtig opdragelsesmæssig funktion. De kan forstås som et opbevaringssted, der frigiver forældrenes arbejdskraft, men deres funktion kan også være, så tidligt og så længe som muligt, at præge børnene i samfundets billede, fordi børnene i dette perspektiv anskues som en (fremtidig) samfundsmæssig ressource, dvs. som nogen der skal opdrages til mental og fysisk omstillingsparathed og dygtiggøres til at efterkomme arbejdsmarkedets krav.”* (Billesø, 2018) Selvrealisering fungerer således som en form for selvstyring hos præstationsindividet, der kan betragtes som et tvangsforhold (Petersen, 2016:

---

³¹ ”Du er dit arbejde, du præsterer gennem dit arbejde, og du bruger dig selv som det primære værktøj” (Petersen, 2016: 68).

³² ”Det er altså fortrinsvis de private sociale netværk, familie og venskaber og det såkaldte civile samfund, nabo- og foreningsliv, der ofres til fordel for arbejdslivet – og samtidig ser vi, hvorledes de mere passive, afslappende og kreative sysler aktiveres, målrettes og rationaliseres, gøres til projekter, på samme måde som i arbejdslivet.” (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 37)

136),³³ der medvirker til, at vi accepterer vilkårene for hverdagslivet på trods af, at vi måske i virkeligheden ønsker mere tid sammen med familien, hvilket jeg vil uddybe i det følgende.³⁴

3.2 Selvrealiseringens paradoks

Selvrealisering er en integreret del og afspejling af vores kultur: *“Selvrealisering er således ikke en statisk forankret størrelse med gyldighed til alle tider, men kan snarere forstås som et spejl på det samfund, det udfolder sig i.”* (Saugstad, 2005: 197) Idealet om selvrealisering stammer fra oldgræsk humanistisk dannelsestænkning, hvori der eksisterede en tro på dannelse af mennesket, samt at læring og personlig vækst følges ad i en livslang udviklingsproces. Dannelsestænkningen i den oldgræske humanisme knyttede sig dog til en arbejdsfri sfære, forstået som det der står uden for »det praktiske livs behov og nødvendighed« (Saugstad, 2005: 197), i modsætning til i dag, hvor idealet om selvrealisering i højere grad knyttes til arbejdslivet. Til forskel fra vores forståelse af selvrealisering i dag som et privat, individuelt foretagende, forbandt den oldgræske dannelsestænkning sig altså med det fællesmenneskelige (det som binder mennesker sammen). Ungdomsoprøret i 1960'erne satte selvrealisering på dagsordenen, med det formål, at fremme en frigørelse af individet »fra det omgivende samfunds undertrykkende mekanismer« (Bovbjerg, 2005). Disciplinærsamfundets lydighedsindivid og ydre tvang, blev herefter erstattet af en indrestyret tvang, eller som Petersen beskriver, er den ydre tvang smeltet sammen med den indre, fordi »den udbyttede er samtidig den udbytende« og dermed er det ikke længere muligt at skelne »gerningsmand fra offer« (Petersen, 2016: 69).

Ifølge selvudviklings- og arbejdslivsforskeren Kirsten Marie Bovbjerg er 'den gode medarbejder' én, der sætter arbejdet højt i forhold til privatlivet (Bovbjerg, 2005: 15), eller som sociologen Arlie Russel Hochschild har formuleret det: *”Når familie bliver arbejde, og arbejde bliver familie.”*

---

³³ På samme vis påpeger Rosa, at det ufrivillige øgede livstempo som konkurrencen og accelerationen skaber, har antaget en totalitær magt (Rosa, 2014: 71), idet accelerationen presser, påvirker og påtvinger individet at øge tempoet og »jage« sig selv rundt (jf. de nye erkendelser), hvilket altså omfatter alle aspekter i individets liv.

³⁴ *”Fra den danske Værdiundersøgelse 1999 ved vi f.eks., at ganske vist finder 95 % af danskerne det ønskværdigt, at der lægges mere vægt på familielivet, og 70 % at der lægges mindre vægt på materielle goder, men kun 35 % er enige i, at det er godt at lægge mindre vægt på arbejde. Tilsvarende finder 58 %, at det er dårligt, at der lægges mindre vægt på arbejde. Vi vil tilsyneladende det hele på én gang – blot vil vi ikke opgave arbejdet, vores materielle grundlag, økonomien og velstanden – og i praksis, hvad der er nok så sigende, gælder dette endnu mindre, end det kommer til udtryk i uforpligtende hensigtserklæringer i et spørgeskema. Ikke bare viser vi os på denne måde at være langt mere materialistiske, end vi giver udtryk for; det er også indirekte et signal om en betydelig ambivalens og splittelse, helt ned på det individuelle plan, om forholdet mellem arbejde og fri tid til fælles og individuel udfoldelse.”* (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 40)

(Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 18). På den anden side samler og forener arbejdet ikke længere idet den altdominerende konkurrence: ”[...] *adskiller og polariserer, og arbejdets langsigtede og kollektive dimension er nu stort set afkoblet til fordel for flydende og fragmenterede arbejdsliv og kortvarige usikre ansættelsesforhold.*” (ibid.: 19; Willig, 2013, 2014) I den moderne form for selvrealisering er der heller ikke »en nævneværdig reference til det sociale«: ”*Når der refereres til det sociale, er det ofte som et problem for den enkeltes udfoldelse.*” (Bovbjerg, 2005: 36)

Management kulturens indtog i 1980’erne bidrog til en stigende interesse i, hvad der betegnes som ”Human Ressource Management”, hvilket er en teori der lægger vægt på menneskelig udvikling og potentialer i arbejdslivet. Som teorien antyder, ses medarbejderen som en ressource, der kan optimeres og målet er at skabe et selvkørende individ, der af egen drift forpligter sig til arbejdet. Men for at skabe en kaldsrelation til arbejdet og en selvkørende medarbejder, måtte arbejdet gøres personligt udviklende og ikke kun en måde at tjene til livets opretholdelse, for at blive betragtet som meningsfuldt. Derfor er: ”*Interessen for selvudvikling [...] central for forståelsen af det moderne menneskes engagement og påkaldelse til arbejdet.*” (Bovbjerg, 2005: 19) Tvungen er altså blevet en indrestyret form for selvregulering, som skal ses i forlængelse af, at arbejdet bliver et middel til selvrealisering og en måde, hvorved præstationsindividet fremmer sin karriere og opretholder sin konkurrenceevne og dermed sin position i samfundet: ”*Det bliver ofte i management-sproget beskrevet som en ‘win-win-relation’, som både medarbejderen og virksomheden drager fordel af. Medarbejderne får mulighed for selvrealisering, og virksomhederne får adgang til flere af medarbejderens ressourcer.*” (Bovbjerg, 2005: 25)³⁵ Lektor emeritus Tone Saugstad kalder dog den moderne form for selvrealisering for en styringsteknik, der i virkeligheden blot har til formål at skabe et selvudbytende individ, som arbejdspladsen kan drage fordele af.³⁶ Fremfor at udvikle

---

³⁵ Iboende i denne ’win-win’ relation, er der et sløret magtforhold, idet denne form for ledelse ikke er bundet op på ’tvang’ som magtform, men på ’trang’, der kommer til udtryk ved medarbejderens internalisering af den ønskede adfærd (selvstyring og tilskyndelse til arbejdet), hvilket skaber en ansvarsfralæggelse fra ledelsen og en ansvarsplæggelse af den disciplinerede medarbejder. Det betyder bl.a., at ledelsen kan udøve magt, uden at blive gjort ansvarlig for den, fordi ledelsesstrategien usynliggøres, idet medarbejderen leder sig selv i henhold til virksomhedens interesser. En vigtig pointe i Foucaults magtteori er, at magtmekanismer er mest virksomme, når de er uigennemskuelige og usynliggjorte. En anden vigtig bemærkning hos Foucault er, at: ”[...] *Grunden til, at vi accepterer magt, er [...], at den giver os noget positivt.*” (Richter, 2011: 9-10) Opfattelsen af arbejdet og præstationerne som en positiv ’win-win’ relation, der fører til selvrealisering (og dermed karrierefremmende) for medarbejderen, er ifølge Foucaults magtteori grunden til, vi affinder os med magten.

³⁶ ”*Det gennemgående middel er ‘incitamentet’ rettet mod det enkelte individ og den enkelte virksomhed for at påvirke adfærden og gennem akkumulerede adfærdsændringer ændre systemet nedefra – altså en styring via etablering og regulering af et ‘marked’ frem for via fastsættelse af regler og mål oppefra. Incitamenterne er af både positiv og negativ karakter [...] bygget på en ‘economic man’-tankegang, og markedet er ikke blot forbillede og analogi, men direkte middel [...]*” (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 31)

menneskets humanitet, konkluderer Saugstad dermed, at den moderne form for selvrealisering i stedet er indført for at optimere ydeevnen på arbejdspladsen.

3.3 Deformeret humanisme og selvrealisering gennem forbrug

Ifølge Saugstad fører den moderne form for selvrealisering til en 'deformeret humanisme', der kendetegnes ved at hylde vækst for vækstens egen skyld, tilskyndelse til forbrug og individorientering: *"Men i en vækst uden mål risikerer imidlertid idealerne om selvrealisering at blive et indholdstomt paradoks, som i stedet for udvikling fastholder individet i nuet. Nutidsorienteringen giver reklamen mulighed for at fastholde individet i konsumens flygtige selvrealiseringsidealer baseret på mangelbehovene. Idealerne om selvrealisering gennem livslang læring står derfor i fare for at transformere sig til en 'deformeret humanisme', som i stedet for at føre til personlig vækst og udvikling fører til private individuelle selvrealiseringsprojekter, som bliver til selvcentrerede variationer over nuet."* (Saugstad, 2005: 189) Den moderne form for selvrealisering tager således ikke udgangspunkt i det der binder os mennesker sammen³⁷ (det fællesmenneskelige), som dannelsesstænkningen i den oldgræske humanisme tog udgangspunkt. I stedet fører selvrealisering i dag til en øget individualisering, både på arbejdspladsen og i samfundet, hvorved (præstations)individerne, som følge af individualiseringen, i stigende grad vender samfundets dårligdomme indad, internaliseret som egne fejl og mangler (selvkritik), fremfor at lægge ansvaret udad (samfunds-, kulturkritik).

Selvkritikken og utilfredsheden som kendetegner præstationsindividet, skaber mere 'profitable konsumenter', i modsætning til tilfredse individer, der kendetegnes ved at være glade for sig selv og deres tilværelse. Saugstad forklarer, at vi alle mere eller mindre er selvkritiske individer, da: *"For at kunne se sig selv i en social sammenhæng må man være selvkritisk i den forstand, at man må kunne se sig selv objektivt og hermed kunne spejle sig selv i relation til andre mennesker."* (Saugstad, 2005) Men det permanent selvkritiske præstationsindivid lokaliserer sine behov gennem forbrug og køber sig til kvalitet og indhold, som en slags kompensation: *"snarere end ved at fokusere på den manglende kvalitet og indhold i sit (arbejds)liv."* (Saugstad: 2005, 204) Herved opstår en form for selvrealisering gennem forbrug, som for individet bliver en udtryksform og en måde at skabe sig

---

³⁷ "[...] "den beslaglagte tid til arbejdet i noget-for-noget samfundet som et socialt opløsningsmiddel synes at undergrave individers såvel som fællesskabers eksistens på langt sigt. [...] Der findes ikke længere et kollektivt engagement i det fælles bedste og ingen gensidig tillid eller loyalitet individer imellem og mellem individer og samfund." (Ibid., 2004: 19)

selv på og tilføre mening i tilværelsen – måske som en kompensation for det hverdagsliv, som individet egentlig er utilfreds med.

Ved at fastholde individet i dets mangelbehov, skaber reklamen 'en evig jagt på forandring i en udvikling uden mål'. Reklamer giver løfter om 'det gode liv': 'Køb dette og bliv glad', og de appellerer dermed til forskellige aspekter i mennesket, såsom følelsen af social usikkerhed (som skaber et behov) og behovet for social accept (som skaber et forbrug). Det fører til en øget tilskyndelse til arbejdet, som muliggør forbruget, og det øgede forbrug skaber øget behov, og dermed også større behov for arbejdets lønindtægt. Og da arbejdet ikke længere anses udelukkende som midlet til opretholdelse af de basale behov, men derimod midlet til selvrealisering i adskillelseskulturen, nærmer vi os det, Karl Marx har beskrevet i 'Den tyske ideologi': "[...] *det, man kunne kalde for den menneskelige behovsspiral. Når mennesket har fået tilfredsstillet de materielle behov, som er grundlaget for at holde menneskene i live, så opstår nye behov, dvs. at tilfredsstillelsen af behov skaber nye behov. I et samfund som ensidigt går efter profitmaksimering, bliver det de fordrejede behov – 'have-behovene', som kommer til at ligge til grund for menneskets stræben efter selvrealisering.*" (Saugstad, 2005: 202) Det selvrealiserende, forbrugende præstationsindivid, er således et, der baserer sin tilværelse på at 'have' fremfor at 'være' (Fromm, 1992)³⁸ og selvrealiseringen har ligesom præstationerne ikke et mål: Den er en evig proces og det er således *processen* der er vigtig, ikke *målet*. I forlængelse heraf, er reklamen og begæret efter forbrug, heller ikke fikseret på noget bestemt i længere tid ad gangen. Motivet er også her, at forbrugerne aldrig skal blive 'mætte' og nå 'i mål' med deres forbrug.³⁹

Moderne selvrealisering fører altså til øget individualisering, konsumerende individer og et arbejdsliv, der italesættes som 'lystbetonet' gennem liberalistisk management teori, der anvender selvstyring som magtform. Det er en praksis, der bifalder livslang udvikling (og præstation) uden mål: "*Det eneste fælles mål for vækst og udvikling er fortsat vækst og udvikling.*" (Saugstad, 2005: 201) Udvikling for udviklingens egen skyld, skaber altså et præstationsindivid, der aldrig bliver 'færdig', men stræber efter evig udvikling og præstation på arbejdsmarkedet. Hvis vi betragter selvrealiseringens meningsfuldhed ud fra det fællesmenneskelige perspektiv, kommer den tilsyneladende kun arbejdsgiverne til gode i den moderne form. Den moderne form for

---

³⁸ "Mathilde og mange moderne mennesker har lettere ved at være 'på' og 'med' end blot at være. Det giver en umiddelbar tilfredsstillelse at være 'i orkanens øje' og føle, at man bliver værdsat og betyder noget. Man bliver synlig og kan være med blandt andre, der også har travlt og er af betydning." (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 219)

³⁹ "Forbrugets flygtighed gør, at der, ifølge [Zygmunt] Bauman, vendes op og ned på behovstilfredsstillelse, idet løftet og håbet om behovstilfredsstillelse går forud for behov. Begær begærer mere begær (jf. Marx' tese om, at behov skaber mere behov)." (Saugstad, 2005: 203)

selvrealisering fremmer og legitimerer arbejdets beslaglæggelse af tiden og reducerer derved familielivet til en restkategori (Jacobsen & Tonboe, 2004: 25). Der er således god grund til at sætte spørgsmål tegn ved, om løftet om personlig vækst reelt bliver indfriet i den moderne form for selvrealisering. Det er snarere en praksis, der passer godt ind i den moderne arbejdsmarkedsramme, hvor omstillingsparathed, fleksibilitet og personlig udvikling (vækst), udgør idealerne og hvor præstationsindividet skal betragte sig selv som ufærdig og hvis potentialer, skal udvikles gennem lønarbejdet (Bovbjerg, 2005: 17).

Som en effekt af den moderne form for selvrealisering indtager præstationsindividet en permanent selvkritisk holdning,⁴⁰ der fungerer som en drivkraft hos individet (der hele tiden skal blev en bedre version af sig selv), men som til gengæld modarbejder en samfundskritik. Tid til familielivet efterspørges ikke desto mindre af mange småbørnsfamilier i vores samfund. Men hvis adskillelseskulturens ideal om selvrealisering gennem arbejdet, skaber præstationsindivider, der vender kritikken og ansvaret mod dem selv, fremfor mod arbejdsgivere, politikere og samfundskulturen, for at få den såkaldte 'Work-life' balance⁴¹, hvem forvalter så det samfundsmæssige ansvar for at skabe bedre vilkår for familielivet?

3.4 Arkitekt for eget liv og kritikens vilkår

Adskillelseskulturen er altså karakteriseret ved en stigende hastighed og et tidspres, hvor vi må øge tempoet og effektivisere for overhovedet at følge med. Der levnes derfor heller ikke særligt meget tid til den eftertanke, som er nødvendig for refleksionen og tilegnelsen af verdenen (Willig, 2007, 2013, 2016). Det gør, at vi i højere grad fastholdes i nuet, forstået således, at vores evne til at forestille os forandringer, som rækker ud over hverdagens stress og jag, er begrænset (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 232). Rosa påpeger hermed, at accelerationen på paradoksal vis skaber 'stilstand', fordi det uophørlige tempo indskrænker muligheden for refleksion og dermed også muligheden for en eventuel kritik af samfundsudviklingen.⁴² Hvis lønarbejdet nedbryder det hverdagsliv, man rent faktisk ønsker (fx mere tid med familien), udgrænser accelerationen altså

---

⁴⁰ "Selvkritik fungerer som en drivkraft for præstationsindividet, men også som en indre domstol, hvor anklager og dommer er en og samme person: dig selv." (Petersen, 2016: 91)

⁴¹ "Moderne mennesker og særligt moderne forældre føler ofte en splittelse mellem arbejds- og familieliv, som ikke hænger ordentligt sammen, fordi der er for lidt tid i hverdagen til begge dele." (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 217)

⁴² Forfatter og psykolog Nadja U. Prætorius skriver i Den etiske udfordring i en global tid, at: "[...] en væsentlig forudsætning for vores mentale og følelsesmæssige sundhed er, at vi har uhindret mulighed for at bruge vores menneskelige kapacitet til at tænke, reflektere og være indlevende, samt at oplevelsen af den situation, vi befinder os i, og vores måde at forholde os til den på giver mening." (Prætorius, 2013: 142)

ydermere forestillingen om et alternativt.⁴³

Som præstationsindivider befinder vi os således i en dobbelt 'trancetilstand', fordi den kritiske refleksion modarbejdes af accelerationen, der udsletter den nødvendige tid til dvælen ved dybere, underliggende strukturelle forhold (Willig, 2016: 202). Men også selvkritikken bremser en samfundskritik, fordi den snarere fungerer som en ideologisk bearbejdning, der har til formål at: "[...] den enkelte bestræber sig på at blive mere konkurrencestærk. Selvet spaltes i to. Selv 1 er den, jeg er, selv 2 er den, jeg bør være, og nu begynder arbejdet med at udvikle selv 1 i forhold til denne ideologiske tvangsfordring." (Willig, 2016: 64). Ifølge Willig er der i det senmoderne samfund sket en bevægelse fra en ekstrovert samfundskritik til en introvert selvkritik. Som følge af individualiseringens iboende selvkritik, betragter vi i dag i højere grad individuelle kriser som skabt isoleret set af individet fremfor samfundet (Willig, 2013:121).⁴⁴ Willig påpeger, at når kritikken individualiseres og forstummes eller afvæbnes, er det et demokratisk problem, der opretholder status quo,⁴⁵ fordi konsekvensen ved det snævre individualistiske syn på problemerne bliver, at kritikken oftere rettes mod individet fremfor samfundet eller staten.

Accelerationens fastholdelse af nuet (Rosa, 2014: 24) og præstationsindividets selvkritik kan altså være med til at forklare minimeringen af mulighedsbetingelserne for, at en samfundskritik kan udfolde sig i det adskillelseskulturelle samfund. Individualiseringen af kritikken (selvkritik) medfører nemlig, at vi tror os uafhængige af det ydre samfund, og i sidste instans bærer ansvaret selv, fremfor at ansvaret samfundsforvaltes.

Adskillelseskulturens fokus på individet som 'arkitekt for eget liv', afspejles gennem forskydningen af ansvar: Ansvarsfralæggelsen fra fx staten og arbejdsmarkedet, bliver til en ansvarspåleggelse af

---

⁴³ "På den måde elimineres muligheden for kritik, fordi refleksion og kritik forudsætter tid. Neoliberalismen producerer således et kognitivt refleksionspres, hvor det bliver umuligt at indhøste eller trække på erfaringer. Kritikken referenceramme suspenderes, og omverdenen opleves som én stor pærevælling. Det neoliberale samfund kan på mange måder karakteriseres som en permanent undtagelsestilstand hvor verden og hverdagen aldrig får lov at stå stille. Det betyder, at intet objekt for kritik lader sig fastholde, og at kritik på den måde mister evnen til at øve indflydelse på noget. Denne form for kognitiv tortur leder til en ny form for medgørlighed, hvor den, som er sat under konstant kognitivt pres, befinder sig i en permanent tåget tilstand – uden evne til at sige fra." (Willig, 2016: 200-201)

⁴⁴ Fx udtrykt her: "Det bør dog her understreges, at et afsæt for forandringer af den stigende hastighed, eller i første omgang blot en diskussion af den, må tage udgangspunktet i kollektivet eller samfundet. De eneste løsninger, de interviewede kunne pege på, når vi talte om mangel på tid og stigende hastighed, var individuelle løsninger, som kun omfattede dem selv. F.eks. at gå på deltid eller at holde helt op med at arbejde (løsninger, som ville skabe andre problemer for dem, og som de derfor ikke fandt attraktive, når det kom til stykket. Sådanne løsninger vil i sagens natur kun dreje sig om den enkelte og vil ikke kunne løse problemerne, som i bund og grund er kollektive. Dette, at problemerne er kollektive, fremgår klart af undersøgelsen, og må indgå i overvejelserne over, hvilke tiltag der kunne tænkes at løse (nogle af) problemene." (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 239)

⁴⁵ "[...] den ekstroverte kritik er forudsætningen for samfundets kritiske debat. En reel og radikal frisættelse af mulighederne for at udøve kritik, dvs. en demokratisering og etablering af en kritisk kultur, er det moralske potentiale, der skal udvikles, før der igen kan blive tale om emancipatoriske bevægelser." (Willig, 2013: 58)

befolkningen, som fx kommer til udtryk her: ”Man skal en gang imellem huske på, at det er ok ikke at nå det hele på en gang. Der er en tendens til, at de yngre generationer lever livet i et overhalingsspor og glemmer, at de sådan set har et helt liv foran sig. At karrieren ikke kun sker nu. Men den skal sådan set være der hele livet. Og at uddannelse heller ikke kun sker lige nu. Der er rigtigt mange muligheder for efteruddannelse, siger hun. [...] De erkender begge, at en del af familierne i Danmark oplever et pres. Ellen Trane Nørby, der selv er årgang 1980, kender fænomenet fra sin egen omgangskreds. Trods regeringens budskab om at arbejde mere, opfordrer hun nutidens forældre til at sortere i, hvad der betyder mest.”⁴⁶ Politikeren Ellen Trane Nørby anerkender i citatet, at karrieren ’ikke kun sker lige nu’, men hele livet. Hun anerkender også, at en del af befolkningen lever ’i et overhalingsspor’, uden at hun forholder sig til, hvorfor det er sådan. Men som det udtrykkes skal børnefamilierne: » [...] *performe* [...] *karriere lige præcis i de år, hvor børnene er små.*”⁴⁷ I stedet for at lave bedre vilkår for børnefamilierne sker dog ansvarsfralæggelsen i opfordringen til, at den enkelte må ’sortere i hvad der betyder mest’, altså bliver det et individuelt anliggende fremfor et samfundsmæssigt. Det er ’ok’ ikke at nå det hele – bare dette ikke indbefatter lønarbejdet.

Ansvar for at sortere i hvad, der betyder mest, kan imidlertid ikke være op til individet selv, idet adskillelseskulturen lægger op til, at det er lønarbejdet, der betyder mest og dermed tilgodeses ikke tid til de nære relationer (som muligvis er dét, der betyder mest for mange). Hvis den enkelte vil sortere noget arbejde fra, er den hjælp, der tilbydes af staten, ’fleksible’ arbejdstider og åbningstider i daginstitutionerne, samt endnu mere ’udlicitering af livet’: ”»Kassemedarbejderen i Føtex eller sygeplejersken har behov for, at kommunerne er mere åbne over for aftenpasning eller weekendåbent. Ligesom arbejdsmarkedet skal være opmærksom på, at det er nogle andre krav, der stilles i dag, skal kommunerne også være opmærksomme på, at der kan være et behov for at indrette daginstitutionerne på en ny måde,« siger Ellen Trane Nørby.”⁴⁸ Men fleksible arbejdstider gør blot, at arbejdet udskydes, hvilket kan blive en stressfaktor, (Willig, 2013) særligt fordi: ”[...] *fleksibel arbejdstid primært udfoldes på virksomhedens betingelser som en belønning for tilpasning til virksomhedens krav snarere end efter medarbejderens behov.*” (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 23) Dermed skaber ’fleksibilitet’ bundethed til arbejdet og det sker på bekostning af tid til de nære

---

⁴⁶ <https://www.berlingske.dk/politik/ministeropsang-til-boernefamilierne-glem-deltid-og-kom-i-gang>

⁴⁷ <https://www.berlingske.dk/samfund/pressede-boernefamilier-vil-selv>

⁴⁸ <https://www.berlingske.dk/politik/ministeropsang-til-boernefamilierne-glem-deltid-og-kom-i-gang>

relationer.⁴⁹ Den hjælp, der tilbydes 'de pressede børnefamilier' i det adskillelseskulturellesamfund, er ydelser, man kan købe sig til. Ydelser man kan købe sig til, er en tendens, der kaldes 'outsourcing life', som er en betegnelse for, at man betaler andre for ydelser, man generelt selv kunne have varetaget (hvis man havde tid). I en sådan 'udlicitering af livet' opfinder vi i højere grad ydelser som rengøringshjælp, færdigforberedt og færdiglavet mad i supermarkedet, (fleksibel) institutionspasning af børn for at imødekomme 'de pressede børnefamilier'. Men 'frigørelsen' (eller tidsafloadningen og kompensationen om man vil) i disse ydelser, genererer blot en øget bundethed til lønarbejdet (der muliggør betalingen af dem). I frigørelsens navn adskiller vi os således fra de nære relationer og binder os til lønarbejdet. Den moderne form for selvrealisering kan dermed opfattes som et spejl på adskillelseskulturen og kan være med til at forklare paradokset, at: "[...] at vi alle ønsker mere fri tid, samtidig med at vi bruger mere tid på arbejde." (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 18-19).

4.1 Covid-19 nedlukningen og de nye erkendelser

Det adskillelseskulturelle samfund beror på, at børn bliver passet i daginstitutioner eller går i skole, så deres forældre kan præstere på arbejdsmarkedet. Det er en samfundsopbygning, der skaber et hverdagsliv i adskillelse, som det her italesættes i nedlukningsdiskursen: "*Vi placeres hver for sig med hver vores funktion fra tidlig morgen til sen eftermiddag i alle ugens hverdage. Små børn kommer i institution, med dertil hørende læringsplaner og nærmeste udviklingszone. Børn i den såkaldte 'skolealder' sendes ud i landets folkeskoler, hvor de ligesom fuldtidsarbejdede voksne skal udføre dagens dont af prædefinerede opgaver, inden de slippes fri for at komme hjem til dem, der elsker dem. Fra vugge til grav er vi beskæftiget med at gøre, og det lader sig indtil videre ikke påvirke af en dødbringende virus, der lammer verdenssamfundet.*"⁵⁰

Afstanden til det hektiske hverdagsliv under covid-19 nedlukningen bragte en nærhed med sig til

---

⁴⁹ "[...] den såkaldte fleksibilitet – medfører både tidsmæssig og geografisk mobilitet, der ofte både svækker, bryder og efterlader de sociale relationer – til familie og venner såvel som til de kolleger, der for mange, i hvert fald for en tid, erstatter de traditionelle sociale relationer – til fordel for den individuelle karriere (og arbejdspladsernes behov). Ofte fører det til en nedprioritering af nære relationer [...] Problemet synes imidlertid at være, at et sådant individualiseret arbejdsliv ikke i længden, og slet ikke set i et generationsperspektiv, kan levere den grundlæggende livorientering og -motivation, vi alle behøver ifølge Sennett, netop fordi det er fleksibelt og dermed kontingent. Derfor undergraves karakteren - »især de sider af den, som binder mennesker sammen og giver dem en fornemmelse af hver for sig at have et bæredygtigt liv.«" (Jacobsen & Tonboe et. al., 2004: 46)

⁵⁰ (<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7712933/K%C3%A6re-for%C3%A6ldre-glem-alt-om-Aula-%C3%A6ringsplaner-og-lektier.-Lad-jeres-b%C3%B8rn-lege-kede-sig-brokke-sig-og-sk%C3%A6ndes>)

familielivet og oplevelsen gav et andet perspektiv på tilværelsen hos nogle forældre, hvor det blev synligt, at lønarbejdet tilgodeses på bekostning af de nære relationer i familien og fællesskaber uden for arbejdslivet: ”Jeg er påvirket, fordi den her måde at leve livet på – hvor vi pludselig har tid i overflod, hvor vi er afskåret fra alle de distraktioner (på godt og ondt), som vi fylder vores liv op med – for mig medfører en ganske overraskende og meget hudløs måde at forholde mig til både mit eget liv og min omverden på. [...] Mit budskab er, at i disse tider, hvor vores liv er vendt op og ned, hvor vi pludselig har tid til at synge morgensang hver morgen, hvor vi kan mærke styrken af vores fællesskab selv gennem uklædelige digitale skærme, hvor vi pludselig er sammen med og oplever vores børn og partnere meget mere intenst; da mærker vi os selv. Pludselig er der hul ind til følelserne, vi bliver hudløse. Vi mærker vores sårbarhed, når vi ikke gennem vores professionelle virke på daglig basis kan puste os lidt op på vores arbejde og vise, hvor dygtige vi er. Vi oplever det menneske, vi er, ikke kun det menneske, vi gør os til [...] det viser os, at vores eksistentielle liv er så meget dybere end husholdningsøkonomiske regneark, logistik og hamsterhjul.”⁵¹

Covid-19 nedlukningen ændrede for en stund den adskillelseskulturelle måde, hvorpå samfundet er indrettet, fx ved at omsorgsopgaven i større udstrækning var rykket »fra daginstitutionerne og ind i hjemmene«⁵² og tydeliggjorde derved tilrettelæggelsen af arbejdslivet og dets dominans, hvori børn som følge heraf betragtes som en hindring, og hvor tid til familielivet bliver et ønske, der aldrig rigtig indfries under de vilkår. Præstationsindividsidealet blev dog udfordret i de nye erkendelser i nedlukningsdiskursen og muligheden for en afmytologisering af adskillelseskulturens drivkræfter (Illich, 1972) var dermed til stede, som jeg vil belyse i det følgende.

4.2 Den institutionaliserede barndom

Det er ikke helt fejlagtigt, at børn kan betegnes som institutionsbørn i det adskillelseskulturelle samfund. Ikke blot reflekteres det i den høje procentvise andel af børn, der går i daginstitutioner og skoler i Danmark, men også igennem de måder hvorpå vi med vores retorik definerer børn som ’vuggestuebarn’, ’børnehavebarn’, ’vuggestueklar’ og ’skoleklar’.⁵³ Institutionsnormen kom bl.a. til syne under covid-19 nedlukningen ved, at forældre blev tilrådet til at genetablere institutionsrammerne derhjemme,⁵⁴ og gentage den måde, hvorpå børns hverdagsliv tilrettelægges i

⁵¹ (<https://www.altinget.dk/artikel/carolina-m-maier-midt-i-krisen-maerker-vi-hvad-der-egentligt-har-vaerdi>)

⁵² (<https://bupl.dk/artikel/post-corona-nu-skal-vi-kaempe-for-omsorgen/>)

⁵³ Verdenvedsidenaf.dk og Kulturkritiskforum.dk beskriver begge denne adskillelseskulturelle-retorik.

⁵⁴ (<https://moedrehjaelpen.dk/holdepunkt/viden-og-raad/5-raad-til-den-nye-corona-hverdag-raadgivning/>)

institutionerne. Det tydeliggør, at normen om institutionalisering lader til at øve ganske stor indflydelse på det relationelle samvær mellem forældre og børn i det adskillelseskulturen. Det interessante ved nødvendighedslogikken omkring institutionalisering af børn er, at varetagelsen af børns behov tilsyneladende mindre og mindre anerkendes som noget, forældre kan varetage godt nok uden institutionel, professionel vejledning (Billesø, 2018) (Brix, 2016). Dette aspekt styrker altså yderligere nødvendighedslogikken om institutionalisering.

Covid-19 nedlukningen gav dog forældre mulighed for at erfare en anden hverdag med deres børn. I følgende citat vises to mødres begejstring over at have tid til at se deres børn udvikle sig under covid-19 nedlukningen. Den ene mor beskriver det som 'ret vildt' at 'have kontakt et helt døgn' med sit barn i hverdagen, og at nedlukningen blev en 'uventet gave', der gav mere tid til samvær. Derudover italesætter citatet også, hvordan det var samværet med forældrene under nedlukningen, der bidrog til barnets 'skarpe læringskurve', i modsætning til den gængse adskillelseskulturelle opfattelse af daginstitutionerne som dem, der bedst varetager barnets udvikling: *"Charlotte Holm Kiesow er "hundrede procent sikker på", at den skarpe læringskurve skyldes karantænerammerne med en voksen, der er opmærksom og kan følge op konstant. - Selvfølgelig kender man sit barn bedst, men at have kontakt et helt døgn, det er ret vildt. Man ser alle aspekter. For os har det været en uventet gave at have den her tid med vores søn, siger hun og understreger, at hun er heldig, fordi hun både har tid og overskud til at være sammen med sit barn. [...] - Det er fantastisk at se, hvordan og hvor meget hun kan lære, hvis vi sætter os ned en time. Sådan lyder det fra Irena Chloé, når hun skal beskrive sin 2,5 år gamle datters udvikling i tiden med coronaisolation derhjemme. Den 35-årige mor har oplevet, at datterens ordforråd er vokset voldsomt samt hendes forståelse af, hvad de voksne laver, er større, og hun har lært navnene på en stor del af planterne i familiens have."*⁵⁵

En anden artikel bragt under nedlukningen fokuserer ud fra en institutionel instrumentel logik på børnenes 'udbytte' ved at være hjemme under nedlukningen. Der nævnes seks punkter (sprog, koncentration, kognitiv udvikling, følelsesregulering, logisk sans og konfliktløsning), som børn bedst udvikler i selskab med voksne, de er knyttet til. I adskillelseskulturen handler det nemlig oftere om, hvad 'læringsudbyttet' er ved en given aktivitet, som barnet udfører,⁵⁶ og denne

---

⁵⁵ (<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-10-har-dit-barn-ogsaa-udviklet-sig-under-krisen-her-er-seks-ting-boern-kan-faa-ud-af>)

⁵⁶ Barndomssociologi lægger fx vægt på at betragte børn som 'beings' fremfor 'becomings', i modsætning til udviklingspsykologien. Den danske pædagogik lægger vægt på udviklingspsykologien (<https://www.eva.dk/dagtilbud-boern/kvalitet-dagtilbud-pointer-forskning>)

institutionaliserede instrumentalisering fortsætter tilsyneladende ind i de hjemlige rammer. I skolen og daginstitutionerne lærer vi fx, at uddannelse og udvikling er en værdi, der kan måles og dokumenteres ved hjælp af karakterer, tabeller og eksamensbeviser etc. Når alt hvad der kan omregnes til en målbar enhed, har værdi, skaber det en klassificering af mennesker og aktiviteter således, at det, der ikke kan gøres målbart, så mister sin værdi (Illich, 1972). Artiklen illustrerer det adskillelseskulturelle samfunds værdibasering af alt, hvad der er - og kan gøres – målbart.⁵⁷ Derudover illustrerer artiklen også adskillelseskulturens store fokus på jævnaldrende kontakt (Grumløse, 2017) og opfattelsen af institutionsrammen som eneste mulige sted for jævnaldrende kontakt og fællesskaber (som covid-19 nedlukningen for en stund umuliggjorde i de hjemlige rammer): ”Selvom visse områder blomstrer i voksenselskab, bliver andre forsømt, når børnene ikke er i institution og skole. [...] Blandt andet bliver den sociale udvikling, fantasien og følelsen af at være i et fællesskab og kreativiteten i høj grad udviklet, når børn er sammen med andre børn, lyder det fra både Ditte Winther-Lindqvist og Grethe Kragh-Müller.”⁵⁸ Den stereotype forestilling om, at socialisering og jævnaldrende kontakt kun er muligt indenfor daginstitutionsrammen,⁵⁹ som med største selvfølgelighed italesættes i citatet, er en fordom, som adskillelige såkaldte ’hjemmepassere’ genkender og kan berette modsat om (Hermansen, 2017). Fordommen blev også udfordret i de nye erkendelser i diskursen under covid-19 nedlukningen, hvor to mødre, der efter covid-19 nedlukningen valgte at sige deres job op for at ’hjemmepasse’ deres børn, fortæller: »Ja, og så vil jeg altså også gerne lige anfægte den der holdning om, man kun lærer at begå sig i samfundet gennem jævnaldrende i institutioner,« [...] »Jeg er ikke i tvivl om, at socialisering foregår lige så fint her, hvor de har tætte venskaber med andre børn. Og så er de jo med i hverdagen til at lave mad og få det hele til at fungere, så det med at lære ansvar og kompromisser, det kommer jo helt naturligt.«⁶⁰ Nedlukningsdiskursen viser dermed den adskillelseskulturelle retorik, der hævder, at hjemmebørn ikke får samme læringsudbytte og sociale færdigheder som institutionsbørn. Forældrenes overraskelse over, hvor meget deres børn havde udviklet sig under nedlukningen, afkræfter ikke blot ideen om, at børn kun kan udvikle sig indenfor institutionsrammen, men

---

⁵⁷ (<https://denkritiske.com/2019/03/13/kaeft-trit-og-laering-et-kritisk-blik-pa-borns-vilkar/>)

⁵⁸ (<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-10-har-dit-barn-ogsaa-udviklet-sig-under-krisen-her-er-seks-ting-boern-kan-faa-ud-af>)

⁵⁹ ”Den barndom, der opstår og manifesterer sig, når vi sender børn i daginstitutioner fra de er ganske små, opfattes som den ’rigtige’ og ’normale’ barndom, fordi det er sådan vi som borgere i fællesskab anerkender og genkender den. Familieliv og barndom hører sammen med daginstitutionerne, fordi forældrene alene risikerer at ’halvsocialisere’ børnene – og således reproducere og tiltager institutionernes betydning i styrke og omfang med tiden.” (Weng, 2014: 17)

⁶⁰ (<https://www.information.dk/moti/2020/12/kvittede-jobbet-passe-boern-uden-coronaen-blevet-hamsterhjulet>)

demonstrerer også, hvorledes vi har købt fortællingen om, at børn kun kan udvikle sig optimalt indenfor institutionsrammen. Det er en fortælling som medfører en devaluering af forældreverner og autonomi, og derfor er det heller ikke så besynderligt, at forældre under nedlukningen skulle have svar på, om de måtte holde deres børn hjemme fra daginstitution i forbindelse med genåbningen, sådan som det her anføres: ”Må jeg holde mit raske barn hjemme? Alle børn i Danmark skal have mulighed for at komme i et dagtilbud, men det er ikke et krav, at de kommer i vuggestue. Så det er op til forældrene, om børnene skal afsted.”⁶¹ Nedlukningsdiskursen viser dermed, at institutionaliseringen af børn generelt ikke opfattes som et valg i det adskillelseskulturelle samfund.

4.3 Fornemmelsen af en anden tid og afmytologisering

Oplevelsen af et andet hverdagsliv under covid-19 nedlukningen, muliggjorde dog en kritisk refleksion hos nogle forældre, som især drejede sig om en fornemmelse af, at tiden opleves som sparsom i hverdagen, hvilket hverken muliggør nok tid til familielivet eller den nødvendige tid til eftertanke og tilegnelse af livet. Til gengæld bragte covid-19 nedlukningen et hverdagsliv med en anden tid til de nære relationer inden for de hjemlige rammer, og denne oplevelse afstedkom nye erkendelser omkring centrale værdier. Det blev i den forbindelse italesat, at covid-19 nedlukningen muliggjorde en kontakt til ’indre værdier’ og en tilnærmelse af ’det gode liv’, som udtrykt her: ”Vi er, hvis jeg må blæse det lidt stort op, kommet i kontakt med det liv, som vi med lidt vel meget patos kan kalde ”det gode liv”. På godt og ondt. For det gode liv er ikke ren lyksalighed og bekymringsfrihed. Det er også sorgfuldhed og bekymringer. Men det er først og fremmest et liv, hvor vi mærker os selv, og hvor vi tager det, vi mærker, alvorligt. Det kan vi lige nu – fordi vi har tiden til det. [...] På godt og ondt viser nødvendigheden os lige nu, hvad der egentligt er værdifuldt for os.”⁶²

Andre beskrev i samme vendinger nedlukningen som en tid, hvor ’noget faldt i hak’: ”På trods af, at vi hele tiden balancerer på kanten af kaos herhjemme, så er grundfølelsen god, som om noget er faldet i hak. ”Jeg håber, det her bliver ved lang tid endnu!” Citat: Min datter på syv. Ikke pandemien, selvsagt. Men at være hjemme med sine søskende og forældre hver dag, det koncept kunne man godt sælge til hende. Og egentlig også til mig.”⁶³

⁶¹ (<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-08-maa-jeg-holde-mit-barn-hjemme-og-maa-paedagogerne-troeste-det-skal-du-vaere>)

⁶² (<https://www.altinget.dk/artikel/carolina-m-maier-midt-i-krisen-maerker-vi-hvad-der-egentligt-har-vaerdi>)

⁶³ (<https://pov.international/lockdown-alt-det-kaotiske-samvaer-jeg-ikke-vidste-jeg-savnede/>)

Det tidslige aspekt er altså noget af det, der går igen i de nye erkendelser i nedlukningsdiskursen. Fælles er italesættelsen af, at hverdagslivet før nedlukningen var presset på grund af den sparsomme tid til andet end arbejdslivet og hverdagens gøremål, hvilket resulterede i, at forældrene blot øgede hastigheden for at nå det hele og skaffe 'kvalitetstid' sammen med børnene. Som Rosa har påpeget, er der jo ikke færre timer i døgnet, men derimod et øget livstempo i de senmoderne vestlige samfund, og dette tempo gør, at vi oplever tiden som en knap ressource, der helst skal udnyttes mest muligt (Rosa, 2014: 27) Vi forsøger derfor både at effektivisere samtidig med, at vi løber hurtigere for at nå det hele. Fænomenet 'kvalitetstid' er altså ikke blot opstået i mangel på tid, men kan forstås i sammenhæng med ideen om at få det maksimale udbytte af tiden.

I de nye erkendelser stod hverdagens acceleration i skarp kontrast til covid-19 nedlukningens hverdagstempo, som det udtrykkes her: *"For skal man finde noget positivt ved hele den nuværende situation, så er det, at vi herhjemme pludselig har tid. Ikke, at jeg selv har mere tid til noget som helst, for lønarbejdet er drysset ud over hele døgnet, og der skal stadig laves mad og gøres rent og tømmes opvaskemaskine. [...] Men vi slipper for stressede morgener og pressede eftermiddage, vi slipper for at bruge tid på transport og madpakkesmøring; og ikke mindst slipper jeg for den rædselsfulde opgave at skulle skubbe et barn, der netop har grædt af manglende overskud, forlæns ind i en kaotisk 1. klasse, inden jeg selv sprinter videre til arbejde. I stedet har vi tid. Sammen. [...] Den usædvanlige situation med børn og voksne hjemme er kommet med en svag lettelse over noget genvundet."*⁶⁴ Citatet italesætter, at den accelererede, knappe tid til familiesamvær i hverdagslivet før covid-19 nedlukningen, ikke udgjorde reel 'kvalitetstid'. På den ene side tog mange forældre accelerationens effektivitetslogikker 'med hjem' for at imødekomme arbejdsmarkedets krav om produktivitet, men i modsætning til før, udgjorde tiden til familien tilsyneladende 'kvantitetstid' under covid-19 nedlukningen. Den kvantitative tid til familiesamvær i de hjemlige rammer under nedlukningen italesættes som noget 'genvundet' og oplevelsen af tiden tyder på, at det var 'kvantitetstiden', der skabte *kvalitet* i samværet. Den udstrakte kvantitative tid til samvær i de nære relationer under nedlukningen, kan altså betragtes som en form for deceleration af det hverdagslige tempo, hvilket gav samværet en bedre kvalitet og bidrog til følelsen af, at noget 'faldt i hak'. Som filosofen Finn Janning skrev under covid-19 nedlukningen, bragte nedlukningen af samfundet for nogle en øget selvbevidsthed eller kropsbevidsthed, som vidnede om, at vi i hastværket adskilles fra kroppen og dermed bevidstheden og den kritiske refleksion: *"At erkende er ikke en passiv aktivitet, som når jeg fordøjer en ostemad, men noget aktivt. Kroppen involveres. [...] Kroppen kan*

---

⁶⁴ (<https://pov.international/lockdown-alt-det-kaotiske-samvaer-jeg-ikke-vidste-jeg-savnede/>)

*hjælpe mig med at kvalificere, hvorvidt der er en grund til at skynde mig. [...] En af grundene er, at vores tanker ofte er et helt andet sted end vores krop. [...] Hastværk er tæt forbundet med generel uopmærksomhed, for eksempel på hvordan vi forholder os til det, som sker. Lærer vi af vores hidtidige erfaringer, eller benægter vi dem?”*⁶⁵ Adskillelseskulturens acceleration og covid-19 nedlukningens decelerationen kommer også til udtryk i følgende beskrivelse af den normale hverdagslige ’aflevering’ og ’hentning’ til og fra institution, samt transport, indkøb, madlavning og alle de andre praktiske gøremål som skal nås af børnefamilierne uden for lønarbejdet. Det beskrives som en stresstilstand, der blot bidrager til dårlig samvittighed, fordi den sparsomme tid mellem børn og forældre sjældent udgør den eftertragtede kvalitetstid i hverdagen, netop fordi det adskillelseskulturelle samfund gør det svært at indfri i praksis: *”Naturligvis er der rigeligt med konflikter i løbet af dagen, vi er alle ved at få kuller ind i mellem, og det er ikke nødvendigvis, fordi jeg er mindre sur eller stresset eller skælder mindre ud end normalt. Det fylder bare meget mindre, når vi er sammen hele tiden, når ikke to konflikter og en rådden aflevering udgør den samlede kvali-tid på en dag. Og et sted nedenunder arbejdsstress, bekymringer og almindelig klaustrofobi er der en masse dårlig samvittighed, der er sevet ud af mig. Dårlig samvittighed over ikke at følge nok med i skolelivet, ikke at få lyttet, leget, kæmmet, læst de forbandede 20 minutter hver dag. Dårlig samvittighed over at jage mine børn rundt: op om morgenen, afsted i skole, hjem fra frit, til bords, i bad, i seng i god tid, så jeg kan jage dem op igen næste morgen; over aldrig at sidde ned med dem, fordi jeg også skal jage mig selv rundt.”*⁶⁶ Dét, der angiveligt får personen i citatet til at »jage« sig selv og sin familie rundt, er altså det øgede samfundstempo, der medvirker til, at vi forøger antallet af handlinger eller erfaringer på mindst mulig tid som en måde at effektivisere og kompensere for den manglende tid til fx familielivet. Konkurrencerationalet kan således være med til at forklare oplevelsen af accelerationens ’stress og jag’ og dets dominans i hverdagslivet, som de nye erkendelser italesætter, fordi vi som præstationsindivider søger at efterleve rationalet i alle henseender. Covid-19 nedlukningen forcerede altså en potentiel omvendning af konkurrence- og accelerationslogikkerne, som blev særligt tydelig igennem de nye erkendelser.

4.4 Alternative tilværelser

---

⁶⁵ (<https://www.information.dk/debat/2020/03/14-dages-husarrest-fleste-indse-livsglaede-forankret-ens-cv>)

⁶⁶ (<https://pov.international/lockdown-alt-det-kaotiske-samvaer-jeg-ikke-vidste-jeg-savnede/>)

Hjemmearbejdet under covid-19 nedlukningen betød, at mange forældre var mere sammen med deres børn i hverdagen end hidtil, og selvom mange udtrykker, at det var udfordrende, så bidrog den anderledes oplevelse af tilværelsens indretning under covid-19 nedlukningen til en større ro og refleksion. Som en pædagog beskrev ved genåbningen af dagtilbud, udtrykte forældre glæde over nogle af de erfaringer, som covid-19 nedlukningen afstedkom: ”»Forældre, der har arbejdet hjemme, fortalte, at selvom det til tider har været udfordrende, så havde familien mere tid sammen, for eksempel til at spise frokost sammen og tage på ture i naturen,« [...] »Jeg ville ønske, der ikke var så mange forældre, der bar rundt på den smerte, at de aldrig nåede at sætte sig ned og læse en bog eller at gå ud i skoven og smage på bølgebladene, når de har hentet børnene. Nogle har helt sikkert taget snakken derhjemme om, at den smerte behøver vi ikke have.«”⁶⁷

For andre familier førte covid-19 nedlukningen til overvejelser omkring alternative måder at indrette tilværelsen. Som moren fortæller i det følgende, tvang covid-19 nedlukningen børnefamilier til at være hjemme sammen og kravet om to fuldtidsbeskæftigelser tvang familierne til at få tilværelsen til at fungere på nye måder. Oplevelsen af den nye hverdag betød for moren, at hun havde lyst til at bruge mere tid med familien, og hun besluttede derfor at opsiges jobbet, blive boende på få kvadratmeter og nedskære forbruget og materielle goder efter covid-19 nedlukningen: ”Hver sjette dansker har foretaget en større livsændring på grund af coronakrisen viser nye tal. En af dem er Christina Skov Hegner, der under coronakrisen fik tid til at mærke efter, om hun levede det liv, hun gerne ville. Nu har hun opsagt sit job og er begyndt på en helt ny tilværelse. [...] »Coronatiden betød, at jeg fik ro og tid til at overveje, hvordan jeg gerne ville leve mit liv. Jeg blev tvunget til at have begge mine piger hjemme, og jeg fandt ud af, at vi alle sammen trivedes rigtig godt i den nye hverdag,« siger Christina Skov Hegner: »Det har været rart at få tid til at tænke over tilværelsen. Og det har resulteret i, at jeg er trådt et skridt baglæns og har taget en pause fra hamsterhjulet for at bruge tiden på det, jeg mest har lyst til – min mand, mine venner og min familie.«⁶⁸ En anden mor udtrykker på samme vis, at havde det ikke været for covid-19 nedlukningen, havde familien ikke taget beslutningen om at tage børnene ud af institution, sige jobbet op og ’hjemmepasse’ børnene i stedet for: ”»Jeg tror slet ikke, at den tanke var kommet til os. Så var vi nok bare fortsat i hamsterhjulet.«”⁶⁹

Mange af de nye erkendelser kommer fra mødre, og som direktøren for den private tænketank og kursusvirksomhed Center for Balance mellem Arbejdsliv og Familieliv, Helle Rosdahl beskriver,

---

⁶⁷ (<https://bupl.dk/artikel/post-corona-nu-skal-vi-kaempe-for-omsorgen/>)

⁶⁸ (<https://www.berlingske.dk/samfund/coronakrisen-gav-christina-tid-til-at-taenke-over-sin-tilvaerelse-nu-har>)

⁶⁹ (<https://www.information.dk/moti/2020/12/kvittede-jobbet-passe-boern-uden-coronaen-blevet-hamsterhjulet>)

har der i de seneste år været en tendens til, at kvinder i stigende grad vælger at gå hjemme med deres børn, men som hun påpeger, har mange fædre også haft lignende overvejelser særligt efter covid-19 nedlukningen: ”»Jeg har talt med mænd i alle mulige typer af stillinger, der vil være mere sammen med deres børn nu. De har fået et helt andet nærvær med børnene og var ikke klar over, hvor meget tiden med deres familie rent faktisk betyder for dem.« Ifølge en undersøgelse fra Forum for Mænds Sundhed har 60 procent af de adspurgte fædre leget mere, snakket mere og gået flere ture sammen med deres børn under coronakrisen end tidligere. Halvdelen svarer, at coronatiden vil have betydning for deres og barnets forhold til hinanden fremover. »Jeg tror, at vi kommer til at se, at flere søger mere tid med familien som følge af coronakrisen,« siger Helle Rosdahl.”⁷⁰

De nye erkendelser tydeliggør dermed en større kritisk bevidsthed om institutionaliseringsnormen og lønarbejdets beslaglæggelse af tiden, hvori det italesættes som en stresset og ubalanceret tilværelse at være så adskilt i hverdagen, når man som familie ønsker mere tid sammen.

I de nye erkendelser er der dermed en synligere samfundskritik og selvom det for nogle familier førte til individuelle løsninger, italesættes det også, at ansvaret og forvaltningen af problemerne ikke alene kan individualiseres, som kommer til udtryk her: ”Men vi bør ikke bære ansvaret for at dreje ind på en sti, hvor vi i højere grad oplever at leve mere fuldkomment som eksistentielle væsener, alene. Det bør også være en politisk opgave at bruge de erfaringer, borgerne har fået i denne mærkelige tid, til at stille spørgsmålet: Hvad er egentligt værdifuldt for os som borgere og som samfund? Hvordan kan vi underbygge de positive menneskelige erfaringer med, hvad et godt hverdags- og samfundsliv indebærer, ved hjælp af politiske indsatser? [...] Det kan være, vi over tid skal arbejde mindre for at kunne være mere sammen med vores kære? Det kan være, vores børn igen skal have mere fritid i løbet af dagen, så denne tid kan bruges på at skabe nye ideer frem for at sidde i klasseværelset? Det kan være de kunstneriske fag skal fylde mere på skoleskemaet? [...] Men jeg ved, at en masse mennesker derude har deres svar. Svar på, hvilke drømme og længsler vi har efter et liv, hvor mening er mere og andet end månedslønninger og stillingsbetegnelser.”⁷¹ I citatet efterspørges der altså, at politikerne inviterer borgerne til en samtale om, hvad krisen har medført af erfaringer, og hvad der »i virkeligheden er værdifuldt for os som individer, som fællesskab, som folk«. Den ubalance, der kendetegner hverdagslivet for mange børnefamilier i adskillelseskulturen, som de nye erkendelser italesætter, kunne altså føre til en samfundsmæssig

---

⁷⁰ (<https://www.berlingske.dk/samfund/coronakrisen-gav-christina-tid-til-at-taenke-over-sin-tilvaerelse-nu-har>)

⁷¹ (<https://www.altinget.dk/artikel/carolina-m-maier-midt-i-krisen-maerker-vi-hvad-der-egentligt-har-vaerdi>)

debat om, hvad det gode hverdagsliv er - eller i hvert fald *ikke*⁷² for børnefamilierne. De nye erkendelser og den spirende tendens til at 'hjemmepasse' kan betragtes som en modreaktion på det adskillelseskulturelle samfunds vilkår for tilværelsen for børnefamilierne. Men de alternative livsformer er svære at praktisere, og kræver en betydelig nedskalering af materielt forbrug, og også et kompromis med de mere basale goder, vi er vant til i vores samfund, som det udtrykkes her i de nye erkendelser: ”» *For at få enderne til at hænge sammen, mens de lever af hans indkomst, går familien Wienke Valdgaard udelukkende i genbrugstøj, klipper deres eget hår og tager ikke på udlandsrejser. Alice Wienke Valdgaard kan især blive bekymret, når der kommer en værkstedsregning på bilen, og hun skal tage penge fra den opsparing, som hun ikke selv bidrager til, og som ikke vokser sig større. Hun er også klar over, hvad det betyder for hendes egen karriere og økonomi i fremtiden. Derfor tænker hun nogle gange, at den bedste løsning ville være at kombinere et familieliv med en deltidstilling og et begrænset antal timer i børnehaven. Men det ville hverken hendes arbejdsgiver eller børnehaven være med til. »Det har da kæmpestore økonomiske konsekvenser for mig, og jeg ved godt, at jeg mister flere års karriere og pension. Der er da også nogle ting, vi går glip af med børnene, men lige nu føles det her bare helt rigtigt,«*⁷³ Covid-19 nedlukningen bidrog til en udvikling i retning af at 'stemple ud af hamsterhjulet', fordi mange familier erfarede under nedlukningen, at hverdagslivet kan indrettes på flere måder, hvor typerne af kompromisser mere er af materiel karakter fremfor relationel.⁷⁴ Derved bliver tilværelsen ikke optimal – budgettet er skrabet og fremtiden er mere usikker - men som det

---

⁷² I lighed med dette, skriver Rosa: ”Som jeg har forsøgt at vise andetsteds (Rosa 2009a), skal den mest lovende vej at gå for en samtidig version af kritisk teori søges i en kritisk afprøvning af sociale praksisser i lyset af de sociale aktørers egne forestillinger om det gode liv. Det er således min opfattelse [...] at menneskelige subjekters handlinger og beslutninger altid er styret af en (bevidst og reflektiv eller implicit og uartikuleret) forestilling om det gode liv. Vi kan kun fungere som menneskelige aktører, hvis vi har en fornemmelse af, hvor vi burde være på vej hen, og hvad der udgør et god og meningsfyldt liv. Den mest lovende vej at gå for en kritisk teori, der ikke tager udgangspunkt i en ide om menneskets væsen eller essens, men i virkelige menneskers socialt forårsagede lidelser, skal derfor søges i kritiske sammenligninger mellem disse forestillinger om det gode liv og de faktiske sociale praksisser og institutioner. Sociale betingelser, der strukturelt bringer subjekter til at forfølge forestillinger om det gode, som de umuligt vil kunne indfri på selvsamme betingelser, må således bestemt være et primærmål for social kritik. [...] De sociale betingelser, der undergraver vores evne til selvbestemmelse, som reducerer vores potentialer for individuel og kollektiv autonomi, kan og bør identificeres og kritiseres, da de systematisk fratager folk muligheden for at realisere deres forestillinger om det gode.” (Rosa, 2014: 61-62)

⁷³ (<https://www.information.dk/moti/2020/12/kvittede-jobbet-passe-boern-uden-coronaen-blevet-hamsterhjulet>)

⁷⁴ ”Antallet af familier ligesom Wienke Valdgaard, der vælger at passe deres børn derhjemme, har de seneste år været stigende. Tal fra Danmarks Statistik viser, at antallet af hjemmepasserfamilier er vokset fra 806 til 1.222 familier fra 2017 til 2019. Selv om udviklingen synes lille, og langt de fleste familier stadig bruger de kommunale institutioner, peger eksperter på, at tendensen kan ses som en reaktion på bredere problemer som et stresset familieliv og nedskæringer på daginstitutionsområdet. Flere af dem mener også, at coronanedlukningen har pustet til udviklingen, fordi mange familier har opdaget, at dagligdagen kan indrettes på en anden måde.”

(<https://www.information.dk/moti/2020/12/kvittede-jobbet-passe-boern-uden-coronaen-blevet-hamsterhjulet>)

italesættes i de nye erkendelser, er det en tilværelse, der giver mere mening, hvis det da ellers kan løbe økonomisk rundt.

5.1 Adskillelseskulturen efterspørger et ukritisk individ

Kritikken af vilkårene for børnefamilierne i adskillelseskulturen, som der rejses i de nye erkendelser, modarbejdes på forskellig vis i diskursen under covid-19 nedlukningen. I en artikel bragt i forbindelse med genåbningen udtaler børnepsykologen Margrethe Brun Hansen: ”*Den her får jeg hug for, men jeg mener det, hold jeres vuggestuebarn hjemme.*”⁷⁵ Overskriften tydeliggør det generelle ønske om, at man helst skal forholde sig ukritisk til institutionaliseringen af småbørn (det får man angiveligt ’hug’ for)⁷⁶ og dermed også til arbejdslivets beslaglæggelse af tiden i det adskillelseskulturelle samfund. Ikke blot modarbejder det accelererede samfundstempo den kritiske refleksion, men når der indimellem rejses en kritisk ytring i offentligheden, så afvæbnes kritikken (Willig, 2016) generelt på to måder – og oftest i kombination – i adskillelseskulturen: Enten med nødvendighedslogikken om institutionalisering af børn eller med en ’hjem til kødgryderne’-retorik, der hævder, at kritikken idylliserer et husmoderideal fra 1950’erne og er et tilbageslag for ligestillingen. Begge afvæbninger kom til syne i diskursen under covid-19 nedlukningen og ved genåbningen, som jeg vil belyse i det følgende.

5.2 Ligeværd?

Den refleksion som opstod under covid-19 nedlukningen hos nogle forældre, blev i nedlukningsdiskursen italesat som en ’våd klud for ligestillingen’, der ’bomber ligestillingen tilbage til 1970’erne’. ’Hjem til kødgryderne’-retorikken problematiserer og bekymrer sig om, familiernes overvejelser af alternative leveformer som følge af oplevelsen af covid-19 nedlukningen, er godt for

---

⁷⁵ (<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-19-boerneykolog-den-her-faar-jeg-hug-for-men-jeg-mener-det-hold-heres>)

⁷⁶ ”I en tid, hvor der fra politisk side argumenteres for udvidet benyttelse af daginstitutioner, så forældres tid i højere grad kan frigives til arbejde; hvor den gode politiske beslutningstager muliggør køb af privatlivsservices (såsom rengøring); hvor muligheden for udvidelse af de traditionelle åbningstider i institutionerne diskuteres i medierne; hvor forældre tilbydes evidensbaserede kurser i forældreskab og samvær med deres børn, og hvor betegnelsen ’dobbeltsoialisering’ dækker over barndommens vigtigste element; i en sådan tid kaldes der på en diskussion af daginstitutionerne. Ikke af kvaliteten af dem som pædagogiske pasningstilbud, heller ikke en diskussion af den type pædagogik, som føres, og som opdrager og former børnene, men af daginstitutionerne som fænomen.” (Weng: 2016: 2)

ligestillingen: ”Coronavirussen har været anledning til, at familier pludselig har fået øje på andre værdier. Og nogle, de muligvis vil gøre alvor af at forfølge. [...] I takt med, at coronaugerne gik, blev opdateringerne af mere filosofisk art med refleksioner over, hvordan man jo også kan leve andre liv end dem, der er fyldt med arbejde. Alene den seneste uge har jeg noteret seks kvinder i mit netværk, der har luftet, at de seriøst overvejer andre livsformer. Der er helt sikkert familier, hvor det, at den hårdtarbejdende karrieremor måske om lidt opsiges sit lederjob for at fermentere grøntsager, lægge perleplader og erklærer 2020 til »buy nothing year«, vil være en stor gevinst for familiens ve og vel. Men er det godt for ligestillingen?” I tråd med dette citat udtalte Direktør i Kvindeforbund, Henriette Laursen under nedlukningen: ”»Coronakrisen er en vigtig advarsel. Den viser, at omsorgsinstitutioner er afgørende for, at vores arbejdsmarked kan fungere for både kvinder og mænd.«”⁷⁷ Coronakrisen bliver således i adskillelseskulturen gjort til en ligestillingskrise, hvor vi efter sigende bliver bombet tilbage til 70’erne, hvis ikke vi udliciterer omsorgen af børnene til institutioner, så deres forældre kan arbejde og angiveligt blive ligestillede herigennem ud fra en forestilling om, at ligestilling gennem lønarbejdet skal definere tilværelsen for børnefamilier.⁷⁸ Derudover har ’hjem til kødgryderne’-retorikken afsæt i et værdisystem, der afslører, at der fortsat ikke er ligestilling mellem de traditionelt feminine værdier og maskuline værdier. Udover at ’hjem til kødgryderne’-retorikken ikke forholder sig til de vilkår, der gør, at flere familier, herunder kvinder, vælger at stemple ud af ’hamsterhjulet’, afslører retorikken derudover, at det reproduktive arbejde udført i den hjemlige sfære stadig er devalueret, akkurat som i 1970’erne. Den adskillelseskulturelle værdimåling devaluerer nemlig fortsat de traditionelt feminine usynlige værdier (såsom omsorg og yngelpleje) til fordel for de traditionelt maskuline målbare værdier (såsom konkurrence og præstation), der har høj status, hvilket kommer til udtryk her i nedlukningsdiskursen: ”Men det er et kedeligt forbillede at sætte for deres børn [at gå hjemme], og det er en våd klud i hovedet på den kønskamp, som fortsat er nødvendig i vores samfund. Det bør de kvinder, der alvorligt overvejer at stemple ud, tænke over, før de trækker stikket og helliger sig hjemmesygt og hønsestrikt.”⁷⁹

---

⁷⁷ (<https://www.berlingske.dk/kultur/coronakrisen-kan-bombe-ligestillingskampen-aartier-tilbage-det-er-kvinderne>)

⁷⁸ Hermed underkender jeg ikke vigtigheden i at problematisere nedarvede rigide kønsroller og vigtigheden i at kvinder kom på arbejdsmarkedet og selvfølgelig skal være ligestillet dér, og at omsorgsopgaverne og de huslige gøremål fordeles mere jævnt etc. Jeg problematiserer, at ligestillingen i lønarbejdet kom til at definere indretningen af tilværelsen i det adskillelseskulturelle samfund, som ikke levner plads til, at forældre - og altså særligt kvinder (Sørensen, 2020) - ønsker at vælge anderledes, fx at passe deres egne børn, med henvisning til, at det er et tilbageslag for ligestillingen og angiveligt udelukkende baserer sig på nedarvede kønsroller, fremfor at anerkende at kvinder er forskellige og dermed har forskellige ønsker til indretningen af tilværelsen, hvilket ikke udelukkende kan forklares ud fra nedarvede kønsroller. Kampen for ligestilling mellem kønnene er med andre ord fortsat ikke ’vundet’.

⁷⁹ (https://www.berlingske.dk/kultur/alene-den-seneste-uge-har-jeg-noteret-seks-kvinder-i-mit-netvaerk-som-har?fbclid=IwAR3RG_FJOVku6uBuEoSrPiC4ad98NgJJHEm9h-EGgrJTO3IDcy_hC_MdJwg)

Hjemmesykt, hønsesrik og yngelpleje giver med andre ord ikke nogen nævneværdig status, høster hverken anerkendelse eller målbare værdier⁸⁰ i det adskillelseskulturelle samfund, og det er således en skræmmende forestilling for præstationsindividet at basere tilværelsen på noget, der ikke kan måles og vejes og som medfører marginalisering. Dermed kan præstationsindividet betragtes som et traditionelt maskulint ideal, som er en manifestation af det adskillelseskulturelle samfunds værdimåling, der har rod i en patriarkalsk kultur.

Som Billesø skriver, er det kontroversielt at vægte barnets behov højere end arbejdsmarkedets behov i adskillelseskulturen: ”Den viden vi som samfund har om, hvad der er et godt liv for børn, afspejles i dag hverken i samfundets politik eller institutioner. Kampen for et godt børneliv er kontroversiel. For det gode børneliv står på mange måder i kontrast til det kapitalistiske samfunds krav om selvrealisering, stigende velstand, lang arbejdstid og højt tempo.” (Billesø, 2018). Ikke alene er det kontroversielt at vægte familielivet højere, men konkurrencestatens økonomisme og dets vækstparadigme om at ’arbejde mere’ og ’forbruge mere’ for at ’holde hjulene i gang’ - som er drivkræfterne hos præstationsindividet - modarbejder som tidligere vist tiden til familielivet og den kritiske refleksion. Som det fortælles her i de nye erkendelser, bliver adskillelseskulturens drivkræfter tydelige, så snart man som individ udfordrer dem: ”»Det har da kæmpestore økonomiske konsekvenser for mig, og jeg ved godt, at jeg mister flere års karriere og pension. Der er da også nogle ting, vi går glip af med børnene, men lige nu føles det her bare helt rigtigt,« siger Alice Wienke Valdgaard, som møder mange spørgsmål om, hvorfor hun har lyst til at gå hjemme, og hvornår hun skal starte på arbejde igen. »Folk tænker, at jeg går på kompromis med mig selv, men jeg har ikke fået børn for at sende dem i institution. Og desuden laver jeg det, jeg har allermest lyst til. Det er jo ikke, fordi man ikke er mor, når man går på arbejde. Man er mor hele tiden i alt, hvad man gør,« siger Alice Wienke Valdgaard.”⁸¹ Med henvisning til, at de nye erkendelser er et tilbageslag for ligestillingen,⁸² forsøger ’hjem til kødgryderne’-retorikken dermed at lede forældrene væk fra erkendelserne igen, fremfor at forholde sig til de strukturelle årsager til forældrenes overvejelser og kritik, og hvordan disse tydeliggør ubalancen for børnefamilier i adskillelseskulturen, som jeg hidtil har påpeget. Som en mor udtrykker det i de nye erkendelser, handler frigørelse for hende ikke om at kunne komme på arbejde: ”Det handler om at kunne gøre

---

⁸⁰ (<https://www.information.dk/moti/2020/12/kvittede-jobbet-passe-boern-uden-coronaen-blevet-hamsterhjulet>)

⁸¹ (<https://www.information.dk/moti/2020/12/kvittede-jobbet-passe-boern-uden-coronaen-blevet-hamsterhjulet>)

⁸² ”Under coronakrisen oplevede familien Wienke Valdgaard, at deres børn fik det bedre af at være derhjemme, så Alice Wienke Valdgaard kvittede sit job og blev hjemmepasser. Pandemien og debatten om daginstitutionerne har øget interessen for hjemmepasning, men det kan ende med et tilbageslag for ligestillingen, siger eksperter.” (<https://www.information.dk/moti/2020/12/kvittede-jobbet-passe-boern-uden-coronaen-blevet-hamsterhjulet>)

op med en stresset hverdag og forventninger til, hvad man burde, og hvad ens barn skal kunne. Hun mener, at hun kæmper for ligestilling, fordi hun selv har valgt, at hun i en periode ikke skal være på arbejdsmarkedet. »Men jeg havde jo ikke haft noget problem med at være i den kasse, hvis der havde været plads til mig og min familie,« siger hun. »Det er der bare ikke lige nu.«⁸³

De kompromisser og konsekvenser, som familierne er villige til at tage for at få mere tid sammen og for at udligne uoverensstemmelserne mellem værdier og praksis, viser altså dels en protest mod adskillelseskulturens vilkår for børnefamilierne og dels et opgør med den adskillelseskulturelle værdimåling, som præstationsindividet er en manifestation af. Modreaktionerne i de nye erkendelser og tendensen til at 'hjemmepasse' kan således betragtes som en spirende samfundskritik, der tydeliggør et ønske om, at vilkårene for familielivet skal gøres bedre end de nuværende (Sørensen, 2020).

5.3 Genåbning

Ved genåbningen af daginstitutionerne, udtrykte en del forældre bekymring om at sende deres børn afsted ud i samfundet som de første. Dels skyldes bekymringen smittefaren, men også institutionernes ændrede rammer for at undgå smittespredning, bl.a. hurtige 'indkøringer' på legepladser, hvor især omsorg og holden afstand kunne blive svært at forene, var noget af det, som vakte bekymring.⁸⁴ ”Jeg er utryk ved det. Jeg kan ikke se mine børn i det. Jeg har det ikke godt i maven med det.”⁸⁵ Selvom udlicitering af omsorgen åbenlyst blev begrundet med og tog afsæt i arbejdsmarkedet behov, var det alligevel børnene behov, der henvistes til af Sundhedsstyrelsen, da det kom til retfærdiggørelsen af udliciteringen overfor forældrene - børnene havde behov for at komme i institution, for at trives og udvikle sig optimalt: ”Skoler og dagtilbud vil, når de åbner igen, have været lukket i næsten 1 måned. Det er lang tid, og det er særligt lang tid for børn, når deres vante hverdag bliver brudt. Det er godt for børns trivsel, udvikling, læring og mentale sundhed at komme tilbage i skole og dagtilbud.”⁸⁶ Sundhedsstyrelsen uploadede i den forbindelse videoer, hvori de opfordrede forældre til ikke at bekymre sig om at sende deres børn tilbage i institution, bl.a. igennem italesættelsen af, at børnene havde 'brug for' at komme tilbage til deres

---

⁸³ (<https://www.information.dk/moti/2020/12/kvittede-jobbet-passe-boern-uden-coronaen-blevet-hamsterhjulet>)

⁸⁴ Til gengæld udtrykte mange forældre, pædagoger, og børnepsykologer begejstring for genåbningens normeringer i daginstitutionerne, som værende bedre end før covid-19 nedlukningen.

⁸⁵ (<https://nyheder.tv2.dk/lokalt/2020-04-07-mor-til-to-holder-sine-boern-hjemme-selvom-boernehaven-aabner>)

⁸⁶ (<https://www.sst.dk/da/nyheder/2020/er-det-forsvarligt-at-skoler-og-dagtilbud-aabner>)

dagligdag i institutionerne af hensyn til børnenes mentale trivsel. Herved blev den adskillelseskulturelle nødvendighedslogik om institutionalisering sat i spil. I videoerne interviewes forældre, som ikke udtrykker bekymring ved at sende deres børn i institution igen. I følgende video spørger Sundhedsstyrelsen fx en forælder (Frederik, far til tre) ”Stoler du på myndighedernes beslutning om genåbningen?”, hvortil faren svarer: ”*Det eneste jeg tænker med alt det her, er at jeg synes, at vi skal åbne. Og måden det bliver gjort på, synes jeg er rigtig god. Dem der siger, deres børn er ofre, synes jeg er forkert. Nu hvor vi står her og rent faktisk skal åbne. Nu har vi stået sammen i så mange uger, og vi skal fortsat stå sammen i mange flere uger. Det her er slet ikke overstået. Men vi skal også bakke op om, at hvis det er det rigtige at gøre nu, så skal vi alle sammen yde vores del.*”⁸⁷

I et andet medie beskrev en mor genåbningen af samfundet således: ”*Det skinner igennem, at man er skræmt og har været i undtagelsestilstand i over en måned. Når folk så bliver bedt om at aflevere børnene igen, rammer bekymringerne. Jeg har dem selv som mor. Men vi kan ikke være i boblen for evigt, siger hun.*”⁸⁸ Formuleringen, at forældre bliver ’bedt om’ at ’aflevere deres børn til daginstitutionerne, illustrerer måske endnu tydeligere, at det ikke opfattes som et frit valg, når vi institutionaliserer i adskillelseskulturen, og dermed også i hvor høj grad institutionsnormen styrer vores praksisser. Dvæler vi lidt ved morens formulering og videoen af Sundhedsstyrelsen, siges der altså, at almindeligt velfungerende forældre bliver ’bedt om’ af staten, at ’aflevere’ deres børn i institution igen, og der appelleres til, at alle forældre ’bakker op’ om genåbningen og ’yder deres del’ ved at ’aflevere’ børnene tilbage i institution, fordi ’vi kan jo ikke være i boblen for evigt’. Oversat må alle børnefamilier altså være med til at opretholde adskillelseskulturen så status quo kan bevares. Uoverensstemmelser og bekymringer, samt kritiske refleksioner om alternative tilværelser betragtes som en trussel. Den retning som Sundhedsstyrelsen appellerede til (udlicitering af omsorgen) med henvisning til, at det var for børnenes eget bedste, viser tydeligt, hvorledes arbejdsmarkedets behov og indretning i adskillelseskulturen kontrollerer vores ’valg’, og opretholder diskursen om institutionaliseringens nødvendighed. Diskursen under covid-19 nedlukningen tydeliggjorde dermed, at det adskillelseskulturelle samfund fordrer et ukritisk, samfundsbevarende præstationsindivid, hvis levevis er nøje fastlåst: ’Aflevere’ børnene til statens institutioner og yde sin del på arbejdsmarkedet for staten. Men videoernes store fokus på ’overtalelse’ afslører også, at naturliggørelsen om daginstitutionerne og lønarbejdet, pludselig var til

---

⁸⁷ (<https://www.facebook.com/sundhedsstyrelsenDK/videos/216841323097237/>)

⁸⁸ (<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-07-en-foraelder-en-laerer-og-en-paedagog-om-genaabningsplanen-det-foerste-jeg>)

diskussion efter forårets nedlukning af samfundet som følge af covid-19. Udliciteringen af omsorgen til daginstitutioner var for nogle forældre ikke længere et normbaseret valg, men noget som forældrene aktivt forholdt sig til og det samme gjorde sig gældende i forhold til lønarbejdet.

6.1 Perspektivering - kognitiv dissonans og fremmedgørelse

Tilegnelsen af verdenen bliver ifølge Rosa forplumret af accelerationen, og det skaber en fremmedgørende tilstand⁸⁹ uden mulighed for kritisk stillingtagen, men derimod stilstand, som tidligere nævnt.⁹⁰ Når kritikken forstummer eller afvæbnes, indebærer det således en risiko for at blive fremmed for sig selv og sin omverden. Fremmedgørelsen implicerer, at individet er gjort fremmed for noget eller nogen (Israel, 1970: 22), men fremfor at betragte fremmedgørelse⁹¹ som en afvigelse fra en iboende essens hos mennesket, forstår Rosa fremmedgørelse som noget, der opstår, når en given praksis ikke resonerer med de værdier og behov, vi egentlig har. Decelerationen under covid-19 nedlukningen medførte, at nogle forældre 'mærkede' en uoverensstemmelse mellem de værdier, som før nedlukningen blev prioriteret højest kontra de værdier, som forældrene var 'kommet i kontakt med' under covid-19 nedlukningen, som det udtrykkes her i de nye erkendelser: *"Den eneste åbenlyse konklusion er, at jeg er alt for lidt sammen med mine børn til hverdag. Og at den tid, vi har sammen, er presset af det, der ligger udenom og lurser: sengetider, mødetider, deadlines. Desværre. Men så længe skolen kræver, de sidder på deres plads klokken otte hver morgen, min chef ikke vil acceptere, jeg arbejder hjemme fem dage om ugen, og jeg samtidig ikke har nogen planer om at opgive vores nuværende tilværelse for at hjemmeskole i et nedlagt landbrug på Lolland, ja, så er det bare sådan, det er."*⁹² Det som citatet viser, er 'fremmedgørelsens pris', som opstår, når vi indser fremmedgørelsen og forholder os kritiske til uoverensstemmelsen, men

---

⁸⁹ "Hvad vi er fremmedgjort over for i kraft af hastighedens diktater, er ikke vores uforanderlige eller umistelige indre væsen, men evnen til at tilegne os verden." (Rosa, 2014: 113)

⁹⁰ "Problemet for de vestlige højhastighedssamfund er, at de er fanget af accelerationen. Det er svært at bryde med accelerationscirklen: Kritik, protester og politiske modbevægelser er nemlig tidskrævende, og investeringen i dem kan føre til en fornemmelse af, det det ikke kan betale sig. Højhastighedssamfundene er i en demokratisk krise, og politikerne og de finansielle markeder sætter nye dagsordner hurtigere, end nogen kan følge med eller overhovedet nå at engagere sig i." (Rosa, 2014: 9-10)

⁹¹ "Som vi alle ved, mente den unge Marx, at den kapitalistiske produktionsmåde resulterede i menneskets fremmedgørelse over for sine handlinger (arbejde), over for sine produkter (ting), over for naturen, over for andre mennesker (den sociale verden) og endelig over for sig selv sidste ende mente Marx, at den kapitalistiske modernitet ville skabe sociale betingelser, hvor subjekterne ville være alvorligt hæmmede i deres relation til 'verden' som sådan – de ville være fremmedgjort over for den subjektive, den objektive og den sociale verden. Den 'sande betydning' af begrebet fremmedgørelse blev som bekendt aldrig fastlagt [...]" (Rosa, 2014: 95)

⁹² (<https://pov.international/lockdown-alt-det-kaotiske-samvaer-jeg-ikke-vidste-jeg-savnede/>)

ikke kan se nogen udvej eller et reelt alternativ til det, og derfor: ”[...] kan være nødt til at benægte eller afspalte sig fra kontakten med egne grundlæggende og meningsgivende værdier. Personen må da leve med ikke at kunne stå inde for sig selv, ikke at være tro mod sig selv.” (Prætorius, 2013: 143) Hver gang vi ’frivilligt’ gør noget, vi egentlig ikke ønsker, kan vi både kollektivt og individuelt på sigt komme til at glemme, hvad det egentlig var, vi ville, samtidig med, at vi står tilbage med en vag fornemmelse af det ønske, der aldrig blev indfriet, pointerer Rosa (Rosa, 2014: 95). Tilbøjeligheden til at retfærdiggøre alt, hvad vi foretager os, med en »undskyldningslignende forklaring« om, at ’sådan er det bare’ (Rosa, 2014: 104), er ifølge Rosa, et stærkt signal om, hvor heteronome disse aktiviteter i virkeligheden er. Rosa forklarer hertil, at stort set alle samfundsgrupper i de industrialiserede lande, klager over, at de aldrig rigtig får tid til at gøre det, de i virkeligheden allerhelst vil: ”[...] men i stedet – helt frivilligt forstås – vælger aktiviteter, som de i virkeligheden ikke rigtig bryder sig om. Det er nærmest et paradigmatisk eksempel på fremmedgørelsen.” (Rosa, 2014: 104). Ydermere skaber den kvantitative værdimåling, som knytter sig til præstationerne, fremmedgørelse, ifølge Illich, fordi vi tager denne målestok til os og uden tvang praktiserer (præstationsindivider) i overensstemmelse hermed for ikke at miste værdi. Vi anbringer dermed os selv og andre på de hylder, der er tiltænkt os, eller sagt med Foucault, positionerer vi os selv og andre som de individer, der er ønsket, og tager de værdier, som samfundet har, til os som var de vores egne (Mik-Meyer; Villadsen, 2007: 17).

Som Rosa påpeger, og som jeg vil udlede af de nye erkendelser, fører det til en tilstand af fremmedgørelse, når forestillingen om selvbestemmelse undergraves af de sociale betingelser, der i virkeligheden umuliggør realiseringen af denne forestilling i praksis: ”I første omgang kan fremmedgørelse defineres som en tilstand, hvor subjekter forfølger mål eller udøver praksisser, der på den ene side ikke påtvinges dem af ydre faktorer eller aktører – der er altså velfungerende alternativer – men som de op den anden side heller ikke ’rigtig’ ønsker eller støtter.” (Rosa, 2014: 94) Opprioritering af familielivet er som nævnt ikke dét, der giver præstationsindividet anerkendelse og værdi i samfundet, men derimod lønarbejdet. Selvbestemmelsen undergraves altså også af, at det subjekt, som det adskillelseskulturelle samfund former gennem institutionaliseringen, er et præstationsindivid, der agerer i mere eller mindre blind overensstemmelse med de drivkræfter der udgør adskillelseskulturen. Frivilligheden til at udføre aktiviteter, som vi »i virkeligheden ikke bryder os om« (Rosa, 2014: 94) og fremmedgørelsen opstår altså, fordi vi formes til præstationsindivider i det adskillelseskulturelle samfund, hvor vi ikke nødvendigvis praktiserer i overensstemmelse med vores grundlæggende værdier, som de nye erkendelser tydeliggjorde.

Den knappe tid til familielivet og det vilkår, at arbejdslivet sker på bekostning af familielivet i det adskillelseskulturelle samfund, vakte, ifølge de nye erkendelser, en permanent følelse af dårlig samvittighed. Når praksis modstrider værdier, dvs. når vi gør noget, vi egentlig ikke ønsker (kognitiv dissonans), fører det som regel til dårlig samvittighed,⁹³ som udtrykt her i de nye erkendelser: ”»Før havde jeg enten dårlig samvittighed over for arbejdet eller mine børn, fordi jeg ikke rigtig følte mig til stede i nogen af delene. Nu kan jeg få lov til at gøre det her helt og med god samvittighed.«” Når dårlig samvittighed bliver et grundvilkår, sker der som oftest en art normalisering, som kommer til udtryk ved, at vi fortæller hinanden: ’Du skal ikke have dårlig samvittighed’, hver gang vi gør noget, vi egentlig ikke kan stå inde for. Hvis en sådan tilstand af kognitiv dissonans - forstået som en diskrepans mellem praksis og værdi - står på længe, vil det altså uundgåeligt føre til fremmedgørelse. Rosa fremhæver, at resonans - dvs. når noget stemmer overens og ’resonerer’ - kan betragtes som fremmedgørelsens modsætning. At noget ’faldt i hak’ under covid-19 nedlukningen, som det udtrykkes i de nye erkendelser, kan altså forstås som en form for resonans og ikke-fremmedgjort tilstand, men også som en øget bevidsthed om egen fremmedgørelse. Og det som jeg vil udlede, stod tydeligere frem i de nye erkendelser, er en bevidsthed om, at vi som præstationsindivider særligt er blevet fremmede overfor det fællesmenneskelige (det der binder os sammen) som følge af det adskillelseskulturelle samfunds drivkræfter.

7.1 Konklusion

Diskursen under covid-19 nedlukningen gav et indblik i og et andet perspektiv på hverdagslivet i det adskillelseskulturelle samfund og tydeliggjorde nogle af de drivkræfter, der opretholder adskillelseskulturen, som er *institutionaliseringsnormen*, *den instrumentelle værdimåling*, *præstationsindividsidealet* og *konkurrence- og accelerationslogikker*.

Jeg har belyst, hvorledes vi som præstationsindivider binder os til lønarbejdet af egen fri vilje, på trods af, at vi måske i virkeligheden ønsker mere tid til fx familielivet – som forældrenes nye

---

⁹³ Som Rosa, skriver, vil den menneskelige subjektivitet altid være »de-centreret, spaltet, spændingsfyldt og defineret af uløselige konflikter mellem begær og ræsonnement«: ”Men hastigheden, konkurrencen og tidsfristernes senmoderne diktater skaber imidlertid to dilemmaer, der gør det berettiget at tale om en ny form for fremmedgørelse, der kræver social kritik: For det første resulterer disse diktater i adfærds- og erfaringsmønstre, der – som jeg har forsøgt at vise – ikke er et udslag af et eller andet sæt af værdier eller ønsker, men i sandhed forbliver ’fremmede’ for subjekterne.” (Rosa, 2014: 114)

erkendelser i diskursen under covid-19 nedlukningen italesatte - fordi drivkraften hos præstationsindividet, er frygten for at blive afkoblet og marginaliseret, hvis ikke det realiserer sig selv og præsterer på arbejdsmarkedet. Derved frigøres og adskilles præstationsindividet fra det fællesmenneskelige og de nære bånd med familiemedlemmer, så det kan stå til rådighed på arbejdsmarkedet mest muligt, hvilket på sigt kan skabe en tilstand af fremmedgørelse.

Jeg har i den forbindelse vist, hvorledes præstationsindividets iboende selvkritik og selvrealisering gennem lønarbejdet, virker som en selvforstærkende spiral, der på paradoksvis vis modarbejder muligheden for at omsætte centrale værdier (tid til familielivet) i praksis og medvirker til, at samfundskritikken forstummer. Samtidig har jeg vist, hvorledes individualiseringen og selvkritikken bidrager til, at staten og samfundet ikke pådrages et ansvar for de regulerende adskillelseskulturelle strukturer som vores praksisser hviler på i samfundet, og at præstationsindividet derfor selv står til ansvar for at bringe misforholdet mellem værdi og praksis i balance.

Som kompensation for ubalancen i hverdagslivet, udliciterer og køber vi os til ydelser i det adskillelseskulturelle samfund og de nye erkendelser viser, at vi løber hurtigere og effektiviserer endnu mere i forsøget på at nå det hele og hente noget 'kvalitetstid' hjem til børnene, som ikke fører til reel kvalitetstid. Derimod tyder det på, at det var den kvantitative tid under covid-19 nedlukningen, der medførte samværet 'kvalitet'. I den sammenhæng har jeg problematiseret at disse måder, hvorpå vi søger at kompensere for den manglende tid til familielivet i det adskillelseskulturelle samfund, blot virker samfundsbevarende, fordi de binder os yderligere til lønarbejdet og ikke reelt muliggør mere tid til familielivet. Det skaber en ubalance mellem værdier og praksis, som kom til syne i forældrenes nye erkendelser i diskursen under covid-19 nedlukningen.

De nye erkendelser udfordrede idealet om det institutionaliserede præstationsindivid og brød institutionsnormen. Tiden under covid-19 nedlukningen kan ud fra de nye erkendelser betragtes som decelereret, hvilket i modsætning til accelerationens stilstand, muliggjorde en tilegnelse af livet, og dermed en øget kritisk refleksion. Derved gav covid-19 nedlukningen anledning til en potentiel ændring af drivkræfterne i det adskillelseskulturelle samfund. I nedlukningsdiskursen var der samtidig eksempler på afvæbning af den iboende kritik af adskillelseskulturen i de nye erkendelser, som dels kom til udtryk gennem Sundhedsstyrelsen, der på propaganda lignende vis forsøgte at påvirke forældre i en bestemt adskillelseskulturel retning. Her blev forældre opfordret til at overhøre deres egne bekymringer omkring genåbningen, genoptage udliciteringen af omsorgen

og skoling og vende tilbage til arbejdspladsen, igen med henvisning til nødvendighedslogikken om institutionalisering af børn. Og dels gennem en 'hjem til kødgryderne'-retorik der med afsæt i adskillelseskulturens drivkræfter søgte at lede forældrene væk fra de nye erkendelser igen med henvisning til ligestillingen på arbejdsmarkedet. Jeg har således med udgangspunkt i diskursen under covid-19 nedlukningen vist, at samfundskritikken undergraves og tiden til familielivet udgrænses af nogle af de drivkræfter, der understøtter det adskillelseskulturelle samfund.

Covid-19 nedlukningen og de nye erkendelser gav et indblik i, at hvis vi rent faktisk havde tid til at standse op - i stedet for at tonse derudad i en samfundsbevarende hastighed - så ville en samfundskritik højest sandsynligt blomstre, ligesom den gjorde under og efter covid-19 nedlukningen. Dermed ville bedre vilkår for børnefamilierne, for hverdagslivet og tilværelsen generelt på sigt blive en mulighed.

Jeg vil derfor hævde, at covid-19 nedlukningen af samfundet i foråret 2020 viser, at det mere »reproduktive, sociologisk orienterede hverdagsperspektiv« (Jacobsen & Tonboe, 2004: 51) i hjemmet, rummer muligheden for »en mere følelsesbestemt 'genfortryllelse' af mere bæredygtige livsformer« (ibid.), fordi dette perspektiv tydeliggjorde den adskillelseskulturelle samfundsudvikling, som set ud fra de nye erkendelsers beskrivelse af hverdagslivet for børnefamilier, forekommer patologisk.

8.1 Abstract

The appearance of the Society of Separation Culture in the Covid-19 Lockdown

This thesis examines how the discourse during the Covid-19 Lockdown in the spring of 2020 illuminates some of the dominant driving forces that in various ways influence and undermine the time for family life and hinder social critique in what can be called the Society of Separation Culture. It is a culture that makes families with children live a very separated everyday life with very little time together. The Covid-19 Lockdown Discourse illuminates the Institutionalization Norm, the Instrumental Value Measurement, the Performance Individual Ideal, and competition and acceleration logics, which are some of the driving forces that maintain the Society of Separation Culture.

The Covid-19 Lockdown Discourse and what I describe as parents' "The New Realizations" in the Covid-19 Lockdown Discourse give a perspective on life before the shutdown that clarifies, challenges and clashes with these driving forces in the Separation Culture. "The New Realizations" critically reflects on the discrepancy between central values (time for family life) which cannot be put into practice in the Separation Culture arrangement of everyday life, where the labor market is where we as performance individuals perform, where we gain recognition, and where we realize ourselves and create value for society.

At the same time, there are examples in the Covid-19 Discourse that seek to lead parents away from "The New Realizations" with reference to the institutional norm and with the use of a rhetoric which, based on the driving forces in the Society of Separation Culture, problematizes parents' consideration of "getting off the hamster wheel" with reference to equality between the sexes.

The "New Realizations" in the Covid-19 Lockdown Discourse shows an interesting phenomenon, that is, when times suddenly change, it potentially gives rise to critical reflection. The findings in the discourse during the Covid-19 Lockdown suggest that it is the experience of the deceleration of the nature of time and the quantitative time for family gatherings in the home that provided some parents with an increased critical view of the arrangement of everyday life in our Society of Separation Culture

9.1 Litteratur

Arbøl, Niels, 2013: *Det moderløse samfund*, Queenswood.

Bernth, Inger, 1975: *Institutionsbørn og hjemmehøjskoler*, Munksgaard.

Billesø, Josephine Anna, 2018: ”Idealet om det institutionaliserede menneske – en kritik af et individualiseret syn på opdragelse”, *Friktion*, 15. juni.

Bovbjerg, Marie Kirsten, 2005: ”Selvrealisering i arbejdslivet”, *Selvrealisering – kritiske diskussioner af en grænseløs udviklingskultur*, red. Brinkmann, Svend; Eriksen, Cecilie. Forlaget Klim.

Broberg, Anders; Mothander, Risholm Pia; Granqvist, Pehr; Ivarsson, Tord, 2010: *Tilknytning i praksis*, Hans Reitzels Forlag.

Bell, Daniel, 1973: *The Coming of Post-Industrial Society*, Basic Books.

Børns Vilkår, 2019: ”Tryghed i børnehøjde – Tryk tilknytning i dagtilbud”, *Rapport*.

Danmarks Evalueringsinstitut, 2020: ”Tryk tilknytning” *EVA Tema*, Nr. 21.

Fromm, Erich, 1992: *At have eller at være*, Hans Reitzels forlag.

Gitz-Johansen, Thomas, 2019: *Vuggestueliv*, Samfundslitteratur

Hermansen, Krogh Tina, 2017: ”Retur til kødgryderne eller?”, *Kandidatspeciale i etnologi*.

Illich, Ivan, 1972: *Det skoleløse samfund*, Hans Reitzel.

Illich, Ivan, 1973: *Det omvendte samfund*, Hans Reitzel.

Israel, Joachim, 1970: *Fremmedgørelse fra marx til moderne sociologi*, Rhodos.

Jacobsen, Hviid Michael & Tonboe, Jens et. al., 2004: *Arbejdssamfundet*, Hans Reitzels forlag.

Kerstin Veslemøy Ørenberg Brix, 2018: *Forældreskabet i en institutionstid*, Pædagogisk Antropologi Speciale.

Kjeldahl, Rasmus, 2020: *Verdens bedste barndom?*, Gads forlag.

Markussen, James Cassandra, 2018: ”Forældredisciplinering”, *Kandidatspeciale i uddannelsesvidenskab*.

- Mik-Meyer, Nanna; Villadsen, Kaspar, 2007: *Magtens former*, Hans Reitzel.
- Petersen, Anders, 2016: *Præstationssamfundet*, Hans Reitzels forlag.
- Prætorius, U. Nadja, 2013: *Den etiske udfordring i en global tid*, Dansk Psykologisk forlag.
- Qvortrup, Ane et. al., 2020: ”Børns socio-emotionelle tilstand under genåbningen af skoler efter COVID-19-nedlukningen”, *Rapport*, august.
- Rosa, Hartmut, 2014: *Fremmedgørelse og acceleration*, Hans Reitzels forlag.
- Richter, Jasmin, 2011: ”Magt og afmagt i individets liv”, *Psyke & Logos*, 32, 418-431.
- Saugstad, Tone, 2005: ”Selvrealisering gennem livslang læring og forbrug”, ”Selvrealisering i arbejdslivet”, *Selvrealisering – kritiske diskussioner af en grænseløs udviklingskultur*, red. Brinkmann, Svend; Eriksen, Cecilie. Forlaget Klim.
- Sørensen, Kirstine Anne, 2020: *Moderland – Når staten kupper børnene*, Gads forlag.
- Grumløse, Penthin Stine, 2017: *Den gode barndom*, Hans Reitzels forlag.
- Sundhedsstyrelsen, 2020: ”COVID-19 i Danmark –15. april 2020”, *Rapport*, 15. april.
- Willig, Rasmus, 2013: *Kritikkens u-vending*, Hans Reitzels forlag.
- Willig, Rasmus: *Afvæbnet kritik*, Hans Reitzels forlag, 2016.
- Willig, Rasmus: *Til forsvar for kritikken*, Hans Reitzels forlag, 2007.
- Weng, Josephine, 2016: ”Den usynlige revolution – Et kritisk blik på naturliggørelsen af daginstitutioner”, *Tidsskrift for Medier, Erkendelse og Formidling*, Årg. 4 nr. 2.
- Ørum, Tania et. al., 1977: *Mens de voksne arbejder – om børn og daginstitutioner*, Tiderne skifter.

9.2 Bilag

<https://www.berlingske.dk/samfund/coronakrisen-gav-christina-tid-til-at-taenke-over-sin-tilvaerelse-nu-har> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.information.dk/moti/2020/12/kvittede-jobbet-passe-boern-uden-coronaen-blevet-hamsterhjulet> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://bupl.dk/artikel/post-corona-nu-skal-vi-kaempe-for-omsorgen/> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://verdenvedsidenaf.dk/definition-paa-begrebet-adskillelseskultur/> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7758519/Coronakrisen-har-gjort-det-klart-hvilket-liv-børnene-egentlig-lever-i-danske-institutioner> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7270361/Hvad-er-logikken-i-at-Mette-Frederiksen-hellere-vil-sende-børn-i-pressede-daginstitutioner-end-lade-dem-gå-hjemme-i-tryghed-hos-mor-eller-far> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7712933/Kære-forældre-glem-alt-om-Aula-læringsplaner-og-lektier.-Lad-jeres-børn-lege-kede-sig-brokke-sig-og-skændes> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-10-har-dit-barn-ogsaa-udviklet-sig-under-krisen-her-er-seks-ting-boern-kan-faa-ud-af> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7800527/Jeg-møder-mange-børn-der-ikke-trives.-Mange-af-dem-er-blomstret-op-under-coronaens-bedre-normeringer> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.berlingske.dk/kommentarer/forfatter-ligestilling-skal-vel-ikke-betyde-indskraenkning-af-frihed> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-19-boernepsykolog-den-her-faar-jeg-hug-for-men-jeg-mener-det-hold-jeres> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-08-maa-jeg-holde-mit-barn-hjemme-og-maa-paedagogerne-troeste-det-skal-du-vaere> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://pov.international/lockdown-alt-det-kaotiske-samvaer-jeg-ikke-vidste-jeg-savnede/> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.information.dk/debat/2020/03/14-dages-husarrest-fleste-indse-livsglaede-forankret-ens-cv> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-10-har-dit-barn-ogsaa-udviklet-sig-under-krisen-her-er-seks-ting-boern-kan-faa-ud-af> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7747990/Jeg-hvisker-arrigt->hvorfors-fanden-har-jeg-saa-dan-nogle-lorteborn.-Men-jeg-har-aldrig-folt-mig-sa-tet-pa-mine-unger-som-nu-og-jeg-knuselsker-det> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/debat/klummer/art7717434/Aldrig-har-min-son-givet-mig-sa-roligt-et-knus.-Onsker-vi-faktisk-at-vende-tilbage-til-det-gamle-liv> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

https://www.berlingske.dk/kultur/alene-den-seneste-uge-har-jeg-noteret-seks-kvinder-i-mit-netvaerk-som-har?fbclid=IwAR3RG_FJOVku6uBuEoSrPiC4ad98NgJJHEm9h-EGgrJTO3IDcy_hC_MdJwg (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.berlingske.dk/kultur/coronakrisen-kan-bombe-ligestillingskampen-aartier-tilbage-det-er-kvinderne> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.berlingske.dk/kommentarer/forfatter-ligestilling-skal-vel-ikke-betyde-indskraenkning-af-frihed> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.facebook.com/watch/?v=249922206129539> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.facebook.com/watch/?v=216841323097237> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.facebook.com/watch/?v=887659655046133> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.facebook.com/watch/?v=2571430366510674> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.facebook.com/watch/?v=663334654497340> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.facebook.com/watch/?v=560431187911728> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.alt.dk/boern/graeder-dit-barn-nar-du-gar> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/indland/art7749438/»Jeg-har-altså-ikke-hørt-det-nævnt-før-at-det-her-kunne-få-alvorlige-konsekvenser-for-børnene«> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/indland/art7748734/Små-børns-psykiske-helbred-er-i-fare-i-daginstitutioner-med-corona-regler> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/indland/art7748558/Sådan-gør-du-bedst-dit-barn-klar-til-at-vende-tilbage-til-institution-og-skole> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/indland/art7750225/»Ja-selvfølgelig-mener-jeg-at-det-er-forsvarligt-ellers-havde-jeg-ikke-godkendt-det«> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-08-maa-jeg-holde-mit-barn-hjemme-og-maa-paedagogerne-troeste-det-skal-du-vaere> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://nyheder.tv2.dk/lokalt/2020-04-07-mor-til-to-holder-sine-boern-hjemme-selvom-boernehaven-aabner> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.altinget.dk/artikel/carolina-m-maier-midt-i-krisen-maerker-vi-hvad-der-egentligt-har-vaerdi> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://foedslen.dk/2020/03/26/enkelte-vil-begynde-at-taenke-over-hvorfor-de-har-saa-travlt-med-at-komme-ud-af-doeren/> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7743476/Afstand-mellem-børn-og-voksne-er-et-rædselsfuldt-scenario-for-et-barn> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/indland/uddannelse/art7741452/De-små-skal-i-skole-og-børnehave-først-så-mor-og-far-kan-komme-på-arbejde> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

https://www.sst.dk/-/media/Udgivelser/2020/Corona/Genaabning/Dagtilbud/Vejledning-til-dagtilbud.ashx?la=da&hash=2E646A262FAF85393FE4D652ADBB26C5BDD11D8D&fbclid=IwAR12Ynnpne8kV69OkqA1J_J2bVeicA0ujZ0U519_F5zFVz05k-iptR8bCt0 (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/indland/art7743350/»Jeg-har-da-overvejet-at-smitterisikoen-er-større-i->

[vuggestuen«](#) (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-04-07-en-foraelder-en-laerer-og-en-paedagog-om-genaabningsplanen-det-foerste-jeg> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://ekstrabladet.dk/nyheder/politik/dansktopolitik/eksperter-undrer-sig-over-mettes-aabning/8082341> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://www.dr.dk/nyheder/politik/regeringen-aabner-vuggestuer-boernehaver-og-skolen-de-mindste-boern-i-naeste-uge> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art7747432/I-har-et-valg-kære-børnefamilier.-I-behøver-ikke-vende-tilbage-til-den-vante-trummerum-efter-coronakrisen> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)

<https://politiken.dk/indland/art7744627/Bamse-afvænning-gode-manerer-og-hygiejekursus-for-blebørn-Sådan-ændres-dit-barns-hverdag-i-institutionen> (Sidst besøgt d. 8-12-2020)